

**ERKEN ERGENLERDE OKUL, AİLE VE DEMOGRAFİK
DEĞİŞKENLERE GÖRE AKRAN ZORBALIĞININ
İNCELENMESİ**

**THE INVESTIGATION OF PEER BULLYING AMONG
EARLY ADOLESCENTS IN TERMS OF SCHOOL, FAMILY
AND DEMOGRAPHIC VARIABLES**

Necla ERGÜN

Hacettepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı İçin
Öngördüğü

Yüksek Lisans Tezi

olarak hazırlanmıştır.

2015

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Necla ERG¼N'¼n hazırladığı “Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere G¼re Akran Zorbalığının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda Y¼ksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Figen ÇOK

¼ye (Danışman) Doç. Dr. İbrahim KEKLİK

¼ye Doç. Dr. T¼rkan DOĞAN

¼ye Doç. Dr. Arif ¼ZER

¼ye Yrd.Doç. Dr. Meliha TUZG¼L DOST

ONAY

Bu tez Hacettepe ¼niversitesi Lisans¼st¼ Eğitim-¼đretim ve Sınav Y¼netmeliđi'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri ¼yeleri tarafından ..... / ..... / ..... tarihinde uygun g¼r¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulunca ..... / ..... / ..... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Berrin AKMAN
Eğitim Bilimleri Enstit¼s¼ M¼d¼r¼

ÖZ

Bireyin çok yönlü olarak sağlıklı gelişimi açısından anne baba ile olan ilişkisinin kalitesi oldukça önemlidir. Yapılan birçok araştırmada görülmüştür ki bakım veren kişilerle olumlu ilişkiler kurulmadığı durumlarda çocuklar çeşitli psikolojik problemler yaşayabilmekte, saldırgan ve/veya bağımlı davranışlar sergileyebilmektedirler. Bu araştırmada, ilköğretime devam eden 9-14 yaş aralığındaki çocukların babalarından algıladıkları kabul veya red ile akran zorbalığı gösterme ve/veya akran zorbalığına maruz kalma durumlarının yaş, cinsiyet, anne-babanın birliktelik durumu, ailenin ekonomik düzeyi, şiddet görme, şiddete tanık olma durumları, okulu sevme ve okula devam etme durumları gibi bazı demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'da ilköğretim 4,5,6,7 ve 8. Sınıfa devam eden 550 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Rohner tarafından geliştirilen ve Anjel ve Erkman (2004) tarafından uyarlanan Ebeveyn Kabul Red Kontrol Ölçeği (Baba Formu), Mynard ve Joseph tarafından geliştirilen ve Gültekin (2003) tarafından uyarlanan Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve araştırmacının hazırladığı Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, ANOVA, bağımsız gruplar t-testi ve tamamlayıcı post-hoc testleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda akran zorbalığına maruz kalmanın algılanan baba kabulünün düşmanlık, kayıtsızlık, ayrışmamış red, soğukluk ve kontrol alt boyutları ile pozitif yönde, sıcaklık boyutu ile de negatif yönde ilişkili olduğu;

Akran zorbalığı göstermenin de algılanan baba kabulünün düşmanlık, kayıtsızlık, ayrışmamış red ve soğukluk boyutları pozitif yönde, sıcaklık alt boyutu ile de negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Bireylerin akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaştığı, bu farkında dört ve beşinci sınıf düzeylerinin ortalamalarından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Cinsiyet açısından akran zorbalığına maruz kalmada kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık gözlenmezken, zorbalık davranışları göstermenin erkekler arasında kızlardan daha yaygın olduğu bulunmuştur.

Hem akran zorbalığı gösterme hem de akran zorbalığına maruz kalmada okulu sevmeyen öğrencilerin oranı diğerlerinden daha fazladır.

Okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin daha fazla zorbalık davranışları sergiledikleri görülürken akran zorbalığına maruz kalma ile okula düzenli devam etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Hem aile içinde şiddete tanık olma hem de aile içinde şiddete maruz kalma ile akran zorbalığına karışma durumları anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Aile içinde şiddete tanık olan ve maruz kalan çocuklar hem daha fazla akran zorbalığı göstermekte hem de daha fazla akran zorbalığına maruz kalmaktadırlar.

Araştırma bulgularının sınırlılıkları, araştırmacılar, psikolojik danışmanlar ve eğitimciler için öneriler tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Baba kabul/reddi, akran zorbalığı gösterme, akran zorbalığına maruz kalma

Danışman: Doç. Dr. İbrahim KEKLİK, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

ABSTRACT

The quality of caregiver-child relationship is a vital aspect of desirable developmental outcomes. A host of studies have documented that the lack of such relationship set stage for later psychological issues ranging from aggressive behavior to addictions and various interpersonal difficulties. The current study intended to provide further contribution to the line of research tradition linking caregiver (parent) and child relationship to later developmental outcomes. More specifically, the purpose of this study was to investigate 9-14 year old children's perceived paternal acceptance and rejection with respect to their involvement in peer bullying and to a set of demographic and socio-economic variables such as age, sex, perception of school, school attendance, parents socio-economic status, to be witness domestic violence and being subject of domestic violence etc. This study was conducted with 550 4th,5th,6th,7th and 8th grade primary school students in İstanbul, Turkey. Data collection was done with Parental Acceptance Rejection Questionnaire (Father Form) developed by Rohner, Bully and Victim Determination Scale developed by Mynard and Joseph and Personal Information Form developed by researcher. Data analyses were done by correlation, Analyses of Variance-ANOVA and t-test. The results of correlation analyses showed that perceived father acceptance/rejection was significantly related to bullying and victimization. There was significant positive relationship between victimization and perceived parental acceptance and rejection in terms of 'hostility/aggression', 'indifference/neglect', 'control' and 'undifferentiated rejection' dimensions. In addition, there was significant negative relationship between victimization and 'warmth/affection' dimension of perceived parental acceptance and rejection. There was significant positive relationship between bullying and perceived parental acceptance and rejection in terms of 'hostility/aggression', 'indifference/neglect', 'undifferentiated rejection' dimensions. In addition, there was significant negative relationship between bullying and 'warmth/affection' dimension of perceived parental acceptance and rejection. There was no relationship between 'control' dimension and bullying.

It's found that bullying, victimization and grade level showed significant differences between 4th (M= 39.21) and 5th grades (M= 35.54) and that boys significantly bully more than girls. Children who doesn't like school significantly bully and

victimized more than uninvolved group. School attendance was significantly related to bully behaviors but there was not significant relationship between school attendance and victimization. There was no significant relationship between parents' marital status and children's bullying status.

To be witness to domestic violence and being subject of domestic violence was significantly related to children's bullying status. It's found that children who are witnessed to domestic violence and being subject of domestic violence bully and victimized more than uninvolved group.

Results, limitations of the study and recommendation for future research were discussed.

Keywords: Father acceptance/rejection, peer bullying, peer victimization

Advisor: Assoc. Prof. İbrahim KEKLİK, Hacettepe University, Department of Educational Sciences, Program of Psychological Counselling and Guidance

ETİK BEYANNAMESİ

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

İmza

Necla ERGÜN

TEŞEKKÜR

Bu çalışma uzun ve yorucu bir sürecin sonucudur. Tüm bu süreçte olumlu yaklaşımı ile yanımda olan, en umutsuz zamanlarda bana devam etme gücü veren sevgili hocam Doç. Dr. İbrahim KEKLİK'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim sırasında kıymetli bilgi ve deneyimleri ile gelişimime katkıda bulunan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Kıymetli fikirleri ile tezimi geliştirmeme katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Figen ÇOK, Doç. Dr. Türkan DOĞAN, Doç. Dr. Arif ÖZER ve Yrd. Doç. Dr. Meliha TUZGÖL DOST'a teşekkür ederim.

Tez sürecinde her türlü sorularıma sabırla cevap veren ve hiçbir desteği esirgemeyen arkadaşlarım Arş. Gör. Fatma ARICI, Arş. Gör. Selen Demirtaş ZORBAZ ve Arş. Gör. Didem KEPİR'e teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinin zorluklarını paylaştığımız ve başarısı ile bana da örnek olan, ayrıca araştırmalarımızı uluslar arası bir kongrede birlikte sunduğumuz, bu macerada da yanımda olan ve bana varlığı ile cesaret veren sevgili dostum Ayşegül DEMİR'e, yine tez yazımının bunalımlarını paylaştığımız ve birbirimize umut olduğumuz dostum Sinem TATARLI'ya; Çekmeköy PDR grubunun muhabbeti bol, desteği daim, dostluğu sağlam üyeleri Feryal KAYA, Hülya ÇAKIR, Serpil DAĞÇAYIR ve Berna Serap BALCI TÜRK'e tüm sevgimle teşekkürlerimi sunarım. Tezin düzenlenmesi konusunda yardımlarını esirgemeyen sevgili dostum Gülşen ÖZGEN'e teşekkür ederim.

Azmine her daim hayran olduğum, bana yapabileceğime dair inanç aşılmasının yanı sıra yazım ve düzeltme aşamalarında da hiçbir desteği esirgemeyen ablam Feyziye TÜREMEZ'e ve yazım çalışmalarına verdiği desteğin yanı sıra moral desteğini de esirgemeyen ablam Ayşe TAŞ'a teşekkür ederim.

Her durumda bana inanmayı sürdüren ablalarım Ayşe KÜÇÜK, Müzeyyen ŞENDURAN ve Feyza TÜREMEZ'e, varlıkları ile hayatımı güzelleştiren canım kardeşlerim Hilal Songül TÜREMEZ ve Zeliha YILDIZ'a destekleri için teşekkür ederim.

İki annem; Türkan TÜREMEZ ve Behiye ERGÜN'e teşekkür ederim, onlar olmasa her şey çok daha zor olurdu.

Yol arkadaşım, sevgilim ve dostum Saim ERGÜN'e tüm bu süreci benimle paylaştığı, sabrı ve desteği için teşekkür ederim.

Ve minik kızım İpek; neredeyse tüm süreci benimle birlikte yaşadı. Sevgili kızıma yaşamımı benzersiz bir şekilde dönüştürdüğü için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ETİK BEYANNAMESİ	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
1. GİRİŞ 1	
1.1. Problem	4
1.2. Alt Problemler	5
1.3. Tanımlar.....	5
1.4. Sayıltılar.....	6
1.5. Sınırlılıklar.....	7
1.6. Araştırmanın Gerekçesi Ve Önemi	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı	9
2.1.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu	11
2.1.2. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu	13
2.1.3. EKAR Kuramı'nın Alt Alanları	13
2.1.3.1. Kişilik Alt Alanı	14
2.1.3.2. Baş Etme Alt Alanı.....	17
2.1.3.3. EKAR Kuramı'nın Sosyo-Kültürel Sistemler Alt Alanı	18
2.1.4. EKAR Kuramı'nda Babanın Rolü.....	19
2.2. Akran Zorbalığı	20
2.2.1. Zorbalığın Tanımı	20
2.2.2. Zorbalık Türleri	22
2.2.3. Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı	24
2.2.4. Zorba ve Kurban Çocukların Özellikleri	25
2.2.5. Akran Zorbalığı ve Ebeveyn İlişkileri	27
2.3. İlgili Araştırmalar	29
2.3.1. Baba Kabulüne İlişkin Araştırmalar	29
2.3.2. Akran Zorbalığına İlişkin Araştırmalar	32
3. YÖNTEM	38
3.1. Çalışma Grubu.....	38
3.2. Veri Toplama Araçları	38
3.2.1. Ebeveyn Kabul/Red Kontrol Ölçeği	38
3.2.2. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği.....	39
3.2.3. Kişisel Bilgi Formu.....	41
3.3. İşlem	41
3.4. Verilerin Çözümlemesi.....	42

4. BULGULAR VE TARTIŞMA	44
4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulgular	44
4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulguların Tartışılması	44
4.3. Algılanan Baba Kabulü ve Akran Zorbalığı Durumlarına İlişkin Bulgular	45
4.4. Algılanan Baba Kabulü ve Akran Zorbalığı Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	47
4.5. Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular.....	48
4.5.1. Sınıf Düzeyine Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular.....	48
4.5.2. Sınıf Düzeyine Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	50
4.5.3. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular.....	51
4.5.4. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	52
4.5.5. Okulu Sevip Sevmemeye Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular	52
4.5.6. Okulu Sevme Durumuna Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	53
4.5.7. Okula Devamsızlık Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Göstermeye İlişkin Bulgular	54
4.5.8. Okula Devam Durumuna Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	54
4.5.9. Ailelerin Ekonomik Sıkıntısının Olup Olmamasına Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular	55
4.5.10. Ailenin Ekonomik Sıkıntısının Olup Olmamasına Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	56
4.5.11. Anne ve Babaların Birliktelik Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular.....	57
4.5.12. Anne ve Babanın Birliktelik Durumuna Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	57
4.5.13. Aile İçi Şiddete Tanık Olmaya Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular	58
4.5.14. Aile İçi Şiddete Tanık Olmaya Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	59
4.5.15. Aile İçi Şiddet Görmelerine Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular.....	59
4.5.16. Aile İçi Şiddete Maruz Kalmaya Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	60
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	62
5.1. Sonuçlar.....	62
5.2. Öneriler.....	63
5.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler	63
5.2.2. Uygulamaya Dönük Öneriler	64

KAYNAKÇA.....	67
EKLER DİZİNİ	75
EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU	76
EK 2. EBEVEYN KABUL-RED/ KONTROL ÖLÇEĞİ (ÇOCUK EKRÖ/K : BABA).....	77
EK 3. AKRAN ZORBALIĞINI BELİRLEME ÖLÇEĞİ	78
EK 4. ORJİNALLİK RAPORU.....	79

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

EKAR: Ebeveyn kabul/red kuramı

EKRÖ/K: Ebeveyn kabul/red kontrol ölçeği

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	38
Tablo 2. Akran Zorbalığı Gruplarının Frekans ve Yüzde Değerleri (n=573)	44
Tablo 3. Algılanan Baba Kabulü ile Akran Zorbalığı Durumları Arasındaki İlişkilere Ait Korelasyon Katsayıları (n=573)	46
Tablo 4. Katılımcıların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı	48
Tablo 5. Sınıf Düzeylerine Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma Puanlarının Betimsel İstatistik Değerleri	48
Tablo 6. Sınıf Düzeylerine Göre Akran Zorbalığı Gösterme Puanlarının Betimsel İstatistik Değerleri	49
Tablo 7. Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Sınıf Düzeyleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	49
Tablo 8. Akran Zorbalığı Gösterme ve Sınıf Düzeyleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	49
Tablo 9. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	51
Tablo 10. Okulu Sevme Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	53
Tablo 11. Okula Devam Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	54
Tablo 12. Ailenin Ekonomik Sıkıntı Çekme Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	55
Tablo 13. Anne Babanın Birliktelik Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	57
Tablo 14. Aile İçi Şiddete Tanık Olma Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	58
Tablo 15. Aile İçinde Şiddet Görme Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Ebeveyn Kabul Red Kuramı.....	11
--	----

1. GİRİŞ

İlk çocukluk yılları bireylerin hayatında oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bireylerin ilk yaşantılarını geçirdikleri ortam olan aile ortamı ve bu ortamdaki ilişkiler, bireylerin gelecekteki yaşantılarını çeşitli yönleriyle etkileyebilmektedir. Bugüne dek böyle bir etkinin olup-olmadığı değil daha çok etkinin derecesine ilişkin vurgulamalarda anlaşmazlıklar olmuştur. Örneğin, Freud başta olmak üzere psikanalitik yaklaşımın öncüleri ilk gelişim dönemlerine son derece önem atfetmişlerdir. Ancak sonraki kuramcılarının hepsi çocukluk yaşantılarının önemli olduğunu ancak bu yaşantıların sonraki yılları etkilemede Freud'un ifade ettiği derecede belirleyici bir rol oynamayabileceğini ifade etmişlerdir. Ana-baba ile çocuk arasındaki iletişim, çocuk duygusal gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle çocuğun sağlıklı bir şekilde duygusal gelişim gösterebilmesi, öncelikle anne-babanın kendi davranış biçimleri üzerinde bilinçlenmelerini gerekli kılar (Kasatura, 2001). Psikanalitik kuramla birlikte, çocuklukta ebeveyn çocuk ilişkisinin kişinin psikolojik gelişimi üzerindeki etkileri gerek klinisyenler gerekse araştırmacılar tarafından giderek daha fazla çalışılmaya başlanmıştır (Eryavuz, 2006).

Çocukluk yaşantılarının kişilerin duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimi üzerindeki etkilerini açıklayan kuramlardan biri de Ronald P. Rohner tarafından ortaya atılmış olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (EKAR Kuramı)'dır. EKAR Kuramı, ebeveyn-çocuk ilişkisinde çocuğun algıladığı kabul veya reddin nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya ve yordamaya çalışan bir sosyalleşme kuramıdır. Rohner, kuramını oluştururken evrensel bir yaklaşımı benimseyerek insan davranışının kültürlerarası genellenebilir ilkelerini tanımlamayı amaçlamıştır. EKAR Kuramı çerçevesinde dünyanın çeşitli yerlerinde yapılmış birçok çalışmada, çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin kişilerin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerindeki psikolojik uyumları üzerindeki etkileri incelenmiştir (Rohner, 1975, 1986, akt., Eryavuz, 2006).

Ebeveyn kabulü ve reddi ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluşturmaktadır (Rohner, 2004). Bu boyut sürekli bir değişken olarak kavramsallaştırıldığından her birey, çocukluğunda ebeveynlerinden ya da bakım veren kişilerden algıladıkları sıcaklık

ve sevgi düzeyine göre bir yere konabilir. Dolayısıyla ebeveynliğin sıcaklık boyutu anne-baba ve çocuğu arasındaki ilişkinin kalitesi ve anne babaların duygularını açıklamakta kullandıkları fiziksel ve sözel davranışlarla yakından ilgilidir (Rohner, 2004). Bu süreklilik gösteren boyutun “kabul” olarak adlandırılabilir olan bir ucunda; çocukların anne-baba ya da bakım veren kişilerden algıladıkları sıcaklık, şefkat, özen, destek, rahatlık ve sevgi yer alır. “Red” olarak adlandırılan diğer uçta ise bu duygu ve davranışların yokluğu ya da anlamlı düzeyde azlığı ve bunun yanında fiziksel ve psikolojik olarak incitici duygu ve davranışlar yer alır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

Yurtiçinde ve yurtdışında, kültürlerarası ve kültürleriçi birçok çalışmada çocuğun ebeveynlerinden algıladığı red ile çeşitli psikolojik sorunlar arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bu psikolojik sorunlar arasında öğrenme bozuklukları, depresyon, suç işleme eğilimi, dışsallaştırma problemleri, psikolojik uyum problemleri gibi sorunlar göze çarpmaktadır (Rohner ve ark.,2005; Rohner ve Britner 2002; Batum, 2007; Çetin, 2005; Kayahan, 2002). Öte yandan sıcak ve kabul edici ilişkiler bağımsızlık ya da özerklik duygusunu destekler ve çocukların olumlu bir benlik kavramını geliştirmelerine yardımcı olur (Gander ve Gardiner, 1998).

Çocuğun çok yönlü olarak sağlıklı gelişimi, ebeveynleri veya bakım veren kişiler ile olan ilişkisinin kalitesi ile yakından ilgilidir. Bir başka deyişle anne-baba ile ilişkisi bireyin gelişimini doğrudan etkileyebilecek güce sahiptir. Çocuklar bakımlarından sorumlu olan kişilerle (anne-baba gibi) olumlu ilişkiler yaşamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Yakın bakım sağlayan kişilerle olumlu ilişkiler geliştirilmediği durumlarda çocuklar saldırgan, bağımlı davranışlar sergileyebilmekte ve özgüvenleri düşük düzeyde olabilmektedir (Kitahara, 1987). Çocukluk çağındaki bu tür örselenmeler ileriki yaşlarda olumsuz etkilerini, ilaç, alkol bağımlılığı ve benzer problemlerle gösterebilmektedir (Önder ve Gülay, 2007). Aile ilişkilerindeki deneyimlenen bu olumsuz yaşantılar bireyin sosyal ilişkilerini de çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir. Örneğin aile içinde olumlu ilişkiler geliştiremeyen çocukların akranlarına karşı saldırgan ya da yıkıcı davranışlar sergilemesi akran zorbalığı gibi problemleri de beraberinde getirmektedir.

Saldırganlığın bir türü olarak tanımlanan zorbalık Türkiye’de ve dünyada giderek artış gösteren problemlerden birisidir. Zorbalık (bullying), terim olarak ilk kez

Norveçli psikolog Dan Olweus tarafından kullanılmış ve konu ile ilgili ilk sistematik araştırmalar Olweus tarafından 1970'lerin başında gerçekleştirilmiştir (Gökler, 2009). Akran zorbalığı, bir veya birden fazla öğrencinin bir veya birden fazla öğrenciyi aşırı ve sürekli bir şekilde kötü muameleye maruz bırakmaları, bu öğrencilere karşı fiziksel ve psikolojik saldırganlığı sistematik biçimde kullanmalarıdır (Olweus, 1993 Başka bir ifadeyle akran zorbalığı doğrudan doğruya gözlenebilir bir tahrik olmadan, bir akrana karşı alay ederek, sataşarak ya da fiziksel saldırganlık göstererek davranma olarak tanımlanabilir (Schwartz, Dodge ve Coie 1993, akt., Pekel, 2004). Bu tanımlar dışında literatürde başka tanımlar da bulunmaktadır. Zorbalık konusunda yapılan tanımların ortak özelliği, zorbalığın güçlü ile güçsüz arasında meydana gelen, güçlünün (zorba), güçsüze (kurban) kasıtlı ve sürekli biçimde rahatsız edici davranmasını içeren bir kavram olduğunun belirtilmesidir (Acar, 2009).

Tanımların içeriklerinde "saldırganlık" odak noktasında olmasına rağmen bir davranışın "zorbalık" olarak nitelenebilmesi için sadece saldırganlık özelliği taşınması yeterli değildir (Kapıcı, 2004). Şiddet ve zorbalığın örtüştüğü alanlar olduğu gibi farklılaştığı alanlar da vardır. Zorbalığın fiziksel boyutta ortaya çıktığı durumlar (dövme, vurma, tekme atma vb.) aynı zamanda "şiddet" olarak kabul edilmektedir. Ancak zorbalık sadece fiziksel olarak ortaya çıkmaz ve bu yönüyle de şiddetten farklılaşır. Örneğin dalga geçme, alay etme, kızdırma, isim takma, dışlama, iftira atma gibi davranışlar da bir tür saldırganlık olmasına karşın, şiddet olarak kabul edilmezler. Buna karşın birçok şiddet eylemi de zorbalık olarak kabul edilmezler. Örneğin, güçleri birbirine denk olan öğrenciler arasında zaman zaman ortaya çıkan kavgalarda öğrencilerin birbirlerine zarar vermesi de bir şiddet eylemi olmakla birlikte zorbalık değildir. Çünkü zorbalık daha önce de değinildiği gibi güçlerin eşit olmamasını gerektirir (Gökler, 2009).

Olweus (1999)'a göre bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel ölçüte sahip olması gerekir. Bunlar:

- Kurban konumundaki birey ya da bireylere yönelik kasıtlı zarar verme amacıyla yapılan saldırgan davranışlar olması,
- Davranışın süreklilik özelliği göstermesi ve
- Zorba ile kurban arasında bir güç dengesizliğinin olmasıdır.

Okullarda öğrenciler arasında yaşanan zorbalık yeni bir sorun değildir. Çeşitli ülkelerde yapılan bilimsel araştırmalarla öğrencilerin yaklaşık %20'sinin akran zorbalığına uğradıkları görülmüştür (Bridge, 2003). Türkiye'de de akran zorbalığının görülme sıklığı önemli boyutlara erişmiştir. Uludağlı ve Uçanok (2005), zorba ve mağdur rolünde akran zorbalığı olayına karışan çocukların toplam oranının % 23.3 gibi önemli bir yüzdeyi oluşturduğunu belirtmişlerdir. Kepenekçi ve Çinkır'ın 2001 yılında yaptıkları araştırma sonuçları öğrencilerin %44'ünün sözel, % 30'unun fiziksel, % 18'inin duygusal ve % 9'unun cinsel zorbalığa uğradığını göstermiştir (aktaran: Taşğın, 2007). 10- 15 yaş arası 2641 öğrenci ile yapılan başka bir çalışmanın sonucuna göre, katılımcıların % 31'i sözel, % 24'ü fiziksel, % 21 'i ilişkisel, % 8'i cinsel zorbalığa, en azından bir kere uğradıklarını belirtmişlerdir (Yağmurlu, 2010). Taşğın'ın (2007). 585 öğrenci ile yaptığı çalışmaya göre yılda bir ya da iki kere zorbalığa uğrama oranı % 28.9, haftada bir zorbalığa uğrama oranı % 17.2 ve her gün zorbalığa uğrama oranı ise % 12.5 'tir. Ayrıca, en çok maruz kalınan zorbalık şekli sözel zorbalık (% 51.1) ve ikinci olarak fiziksel zorbalıktır (%10.8)

Literatürdeki bu bilgiler ışığında aile ve akran ilişkilerinin bireyin yaşamında önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak görülmektedir ki çocuğun farklı nitelikteki bu iki sosyalleşme ortamı arasındaki etkileşim yeterince çalışılmamış bir konudur. Özellikle ebeveynlikle ilgili araştırmalara bakıldığında anne-çocuk ilişkisinin daha fazla araştırıldığı, baba-çocuk ilişkisinin ise çok fazla araştırılmadığı görülmüştür. Oysa baba çocuğun hayatında en önemli figürlerden biridir ve babadan algılanan red ya da kabulün çocuğun diğer ilişkilerini de etkileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada ilköğretim okullarının 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıfında eğitim görmekte olan 9-14 yaş arasındaki bireylerin babalarından algıladıkları kabul veya red ile akran zorbalığı gösterme veya akran zorbalığına maruz kalma durumlarının bazı demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, okulu sevme, okula devam durumu, anne-baba eğitimi, ailenin ekonomik durumu, anne-babanın birliktelik durumu, aile içinde şiddet görme veya şiddete tanık olma ve kardeş sayısı) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

1.1. Problem

İlköğretim çağı çocuklarının babalarından algıladıkları kabul veya red ile bu bireylerin akran zorbalığına maruz kalma veya akran zorbalığı gösterme durumları

arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? İlköğretim çağı çocuklarının babalarından algıladıkları kabul veya red ile akran zorbalığı durumları ile bireylerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, okulu sevme, okula devam durumu, anne-babanın çalışması, ailenin ekonomik durumu, anne-babanın birliktelik durumu, aile içinde şiddet görme ve şiddete tanık olma) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2. Alt Problemler

1. İlköğretim çağındaki çocukların akran zorbalığına maruz kalma ya da akran zorbalığı gösterme durumları ile babalarından algıladıkları kabul veya red arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. İlköğretim çağı çocuklarının akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile;
  - a. Sınıf düzeyleri
  - b. Cinsiyetleri
  - c. Okulu sevip sevmemeleri
  - d. Okula düzenli devam edip etmeme durumları
  - e. Ailenin ekonomik sıkıntılarının olup olmaması
  - f. Anne ve babanın birliktelik durumu
  - g. Bireyin aile içinde şiddete tanık olup olmaması
  - h. Bireyin aile içinde şiddet görme durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Tanımlar

Araştırmaya ilişkin kavramların tanımları aşağıda açıklanmıştır.

Ebeveyn kabul/reddi: Ebeveyn kabulü ve reddi ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluşturmaktadır (Rohner, 2004). Bu süreklilik gösteren boyut üzerinde her birey, çocukluğunda ebeveynlerinden ya da bakım veren kişilerden algıladıkları sıcaklık ve sevgi düzeyine göre bir yere konulabilir. Dolayısıyla ebeveynliğin sıcaklık boyutu anne-baba ve çocuğu arasındaki ilişkinin kalitesi ve anne babaların duygularını açıklamakta kullandıkları fiziksel ve sözel davranışlarla yakından ilgilidir (Rohner, 2004). Bu boyutun “kabul” olarak adlandırılacak olan bir ucunda; çocukların anne-baba ya da bakım veren kişilerden algıladıkları sıcaklık, şefkat, özen, destek, rahatlık ve sevgi yer alır. “Red” olarak adlandırılan diğer uçta

ise bu duygu ve davranışların yokluğu ya da anlamlı düzeyde azlığı ve bunun yanında fiziksel ve psikolojik olarak incitici duygu ve davranışlar yer alır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

Akran zorbalığı: Bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda bulunduğu bir saldırganlık türüdür.

Zorba: Kendisinden daha güçsüz durumdaki bireylere sistematik ve kasıtlı olarak zarar verici davranışlarda bulunan bireyleri tanımlar. Bu araştırmada veri toplama aracı olan "Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği"nden alınan puanlara göre, akran zorbalarını belirleme puanı ortalamanın bir standart sapma üstünde olan bireyler "zorba" olarak değerlendirilmiştir.

Kurban: Kendisinden daha güçlü bireyler tarafından sistematik ve kasıtlı olarak rahatsız edilen ve kendisinin koruyamayacak durumda bulunan bireyleri tanımlar. Bu araştırmada, "Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği"nden alınan puanlara göre, akran zorbalığına maruz kalma puanı ortalamanın bir standart sapma üstünde olan bireyler "kurban" olarak değerlendirilmiştir.

Zorba/Kurban: Hem akran zorbalığı davranışları gösteren hem de bu tür davranışlara maruz kalan bireyleri tanımlar. Bu araştırmada, "Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği"nden alınan puanlara göre hemakran zorbalığına maruz kalma hem de akran zorbalığı gösterme puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde olan bireyler "zorba/kurban" olarak değerlendirilmiştir.

Karışmayan: Araştırmaya karışan bireyler arasında akran zorbalığı olaylarına herhangi bir şekilde müdahil olmayan bireyleri ifade etmektedir. Bu araştırmada "Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği"nden alınan puanlara göre zorba, kurban ya da zorba/kurban grubunda yer almayan öğrenciler "karışmayan" olarak değerlendirilmiştir.

1.4. Sayıtlar

1. Araştırmada kullanılacak örneklem büyüklüğü evreni temsil edecek niteliktedir.
2. Araştırmada kullanılacak yöntem araştırma amacına uygun olacaktır.
3. Araştırmada kullanılacak ölçekler araştırma amacına uygun olarak istenen nitelikleri geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçecektir.

4. Çalışmaya katılan bireyler ölçek ve anket maddelerini samimiyetle, doğru ve yansız olarak yanıtlayacaklardır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda belirtilmiştir.

1. Bu araştırma, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Çekmeköy ilçesinde bulunan ilköğretim okullarına devam etmekte olan öğrencilerden toplanacak verilerle sınırlıdır.
2. Öğrencilerin algıladıkları ebeveyn kabul/reddine ilişkin veriler "Ebeveyn Kabul/Red Ölçeği" nden alınan puanlarla sınırlıdır.
3. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına ilişkin veriler "Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği"nden alınan puanlarla sınırlıdır.
4. Öğrencilerin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, anne- babalarının çalışma durumu gibi özelliklerine ilişkin veriler araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formundan elde edilecek verilerle sınırlıdır.

1.6. Araştırmanın Gerekçesi Ve Önemi

Aile çocuğun toplumsallaşmasında ilk basamağı oluşturan kurumdur. Bu kuruma katılan çocuğun ilk etkileşimi anne ve babasıyla olmaktadır. Çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkisi ve bu ilişkiyi algılayışı onun kendisini ve başkalarını nasıl algıladığını dolayısıyla da davranışlarını, kişilik gelişimini, sosyal ilişkilerini ve yaşamının sonraki aşamalarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir.

Araştırma sonuçları çeşitli ebeveyn yaklaşımlarıyla çocuklarda görülen davranış problemleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Khaleque ve Rohner (2002) ebeveyn kabul ve reddinin birçok farklı kültürde psikolojik ve davranışsal uyumun güçlü bir yordayıcısı olduğunu ve çocukların psikolojik uyumunun yaklaşık olarak %26'sının ebeveynleri tarafından ne kadar kabul gördüklerine dair algıları tarafından açıklanabildiğini ortaya koymuştur.

Bireylerin kişisel ve sosyal gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görülen kabul ve red algısı hakkında elde edilecek bilgilerin hem problemin çeşitli yönleriyle tanınmasına olanak sağlayacağı, hem de gerek önleyici boyutta gerek müdahale hizmetleri kapsamında planlanacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Zorbalık okullarda sıklıkla karşılaşılan ve öğrenciler üzerinde uzun süreli olumsuz etkileri olan bir sorundur (Schwartz, McFayden-Ketchum, Dodge, Pettit ve Bates, 1998). Aynı zamanda, okullarda akran zorbalığının sıklıkla yaşanması, okulun genel ortamını da olumsuz yönde etkilemektedir. (Nabuzoka, Ronning ve Handegard, 2009)

Eğitim-öğretim etkinliklerini olumsuz yönde etkileyen bu olgunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri sadece okul yılları ile sınırlı kalmayıp, yaşamın sonraki dönemlerinde de devam etmektedir (Olweus, 1993; Oliver, Hoover ve Hazler, 1994, akt., Pişkin, 2006). Bu etki sadece zorbalığa maruz kalan kurbanların değil, aynı zamanda zorbalığa tanık olanların ve zorbaca davranışları alışkanlık haline getiren çocukların da gelişimini olumsuz biçimde etkilemektedir.

Bu çalışmanın hem akran zorbalığı olgusunu çeşitli yönleriyle anlamak ve bu konuda farkındalık geliştirmek, hem de babalar ve çocukları arasındaki ilişkinin bireyin sosyal ilişkileri üzerindeki etkilerini akran zorbalığı boyutunda anlayabilmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırmanın temel değişkenleri olan Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı (EKAR) ve akran zorbalığı ile ilgili kuramsal bilgiler ile bu konularda yapılmış araştırma bilgilerine yer verilmiştir.

2.1. Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı

Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı (EKAR Kuramı) ebeveyn kabul reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer değişkenlerle ilişkilerini açıklamayı amaçlayan bir yaşam boyu gelişim ve sosyalleşme modelidir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005). Rohner tarafından ortaya atılan EKAR Kuramı ile ilgili ampirik araştırmaların tarihi 1890'lara dayanmaktadır (Stogdill, 1937, akt., Rohner, 2005) ve tarihsel süreç içerisinde konu ile ilgili araştırmaların sayısının giderek arttığı görülmektedir. Rohner bugün konu ile ilgili 2000'in üzerinde araştırmanın bulunduğunu ifade etmektedir (Rohner ve Khaleque, 2005).

Cournoyer'e göre (2000), modern psikoloji hem insan davranışına ait evrensel yasaları belirlemeye hem de belli bir sosyokültürel bağlamdaki insan davranışlarını açıklamaya ve yordamaya yönelmiştir. Bir kuramın hem kültürlere genellenebilir hem de spesifik kültürlere uyarlanabilir olması son derece güçtür. Rohner'in geliştirdiği EKAR kuramı bu iki niteliği taşıma iddiasındadır (akt., Eryavuz, 2000).

Rohner, (1975) kuramında evrensel bir yaklaşım benimsemiştir ve insan davranışının kültürden bağımsız olarak, genellenebilir ilkelerini açıklamayı amaçlamıştır. Kuramın temel varsayımı; dünyadaki tüm insanların kendileri için önemli olan kişilerden sıcaklık alma ihtiyacında olduğudur. Bu ihtiyaç, kültür, ırk, fiziksel özellikler, sosyal statü, dil, coğrafya gibi birçok koşuldaki bağımsız olarak bulunmaktadır (akt., Salahur, 2010).

EKAR Kuramı, çocuklukta algılanan ebeveyn tarafından kabullenilme veya reddedilmenin çocuğun genel uyumu üzerindeki etkilerini araştıran bir sosyalleşme (sosyalizasyon) kuramıdır. Kuram ebeveyn tarafından kabullenilme veya reddedilmenin nedenlerini, sonuçlarını ve bunların birçok diğer değişkenle ilişkilerini ele almakta; çocuğun sosyalizasyon yaşantılarını kişiliği ile birlikte incelemekte ve bunları sosyokültürel süreçlerle ilişkilendirmektedir (Öngider, 2006). Bunun yanı sıra farklı sosyokültürel sistemlere ait değişkenler ile anne baba

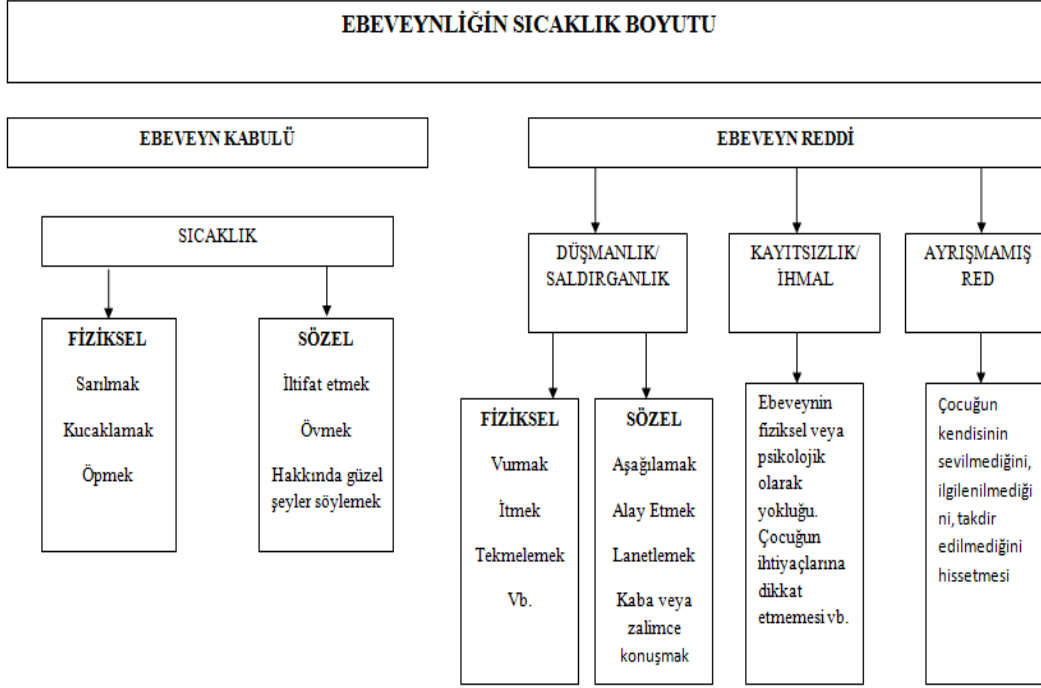
kabul reddi arasındaki ilişkinin ortaya konması da amaçlanmaktadır (Öngider, 2006).

EKAR belli ebeveyn davranışlarını, bu davranışların çocuk ve yetişkinlerdeki zihinsel temsillerinin öncüllerini ve sonuçlarını tanımlamaya çalışan bir kuramdır. EKAR Kuramı'nda bir yandan ebeveynliğin kalitesi incelenirken, bir yandan da bunun çocuk ve yetişkinlerdeki olası sonuçları ele alınmaktadır.

Kuramda ebeveyn kabulü, şefkat, sıcaklık, destek, ilgi, bakım gibi sevgi belirtisi niteliğindeki durumlara işaret etmektedir. Reddetme ise, bu gibi durumların olmadığı ve hatta çocuğa karşı belirgin bir şekilde fiziksel veya sözel şiddetin sergilendiği davranışları içerir (Salahur, 2010). Ebeveyn kabul reddi iki farklı bakış açısından incelenebilmektedir. Bunlardan biri algılanan ya da birey tarafından deneyimlenen (fenomenolojik yaklaşım) kabul red düzeyi, diğeri ise dışarıdan bir gözlemci tarafından gözlemlenen kabul red düzeyidir (davranışçı yaklaşım). Her zaman olmasa da bu iki bakış açısı kimi zaman benzer sonuçlar verebilmektedir. Bazı durumlarda çocuk sevilmediğini hisseder ancak dışarıdan bakan gözlemci ebeveyn reddine ilişkin bir bulguya rastlamayabilir. Bazen de gözlemci ebeveyn tarafından ihmal ya da reddedilmeye dair önemli veriler kaydederken çocuk reddedildiğini hissetmeyebilir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

Ebeveyn kabul red ile ilgili birçok davranış semboliktir. Bu nedenle reddin çocuk ve yetişkinler üzerindeki etkilerini anlayabilmek için bu sembolik dili anlamak gerekmektedir. Nitekim etnik ve kültürlerarası çalışmalarda ebeveyn kabul reddinin farklı kültürlerde farklı şekillerde ifade edilebildiği, bu nedenle incelenen kültürün yapısının ve çeşitli özelliklerinin göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Örneğin bir anne babanın çocuğuna övmesi ve iltifat etmesi bir kültürde çocuk için kabulün en önemli göstergeleri sayılabilirken bir başka kültürde herhangi bir anlam ifade etmeyebilir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

EKAR Kuramı temel olarak "ebeveynliğin sıcaklık boyutu" olarak adlandırılan ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklanmıştır (Öngider, 2006). Ayrıca üç alt teori ile beş temel soruya cevap aramaktadır. EKAR Kuramı'nın alt alanları; kişilik alt teorisi, başa çıkma alt teorisi ve sosyokültürel sistem alt teorisidir. Bu alt alanlar ve cevap aradıkları sorulara ilerleyen bölümlerde değinilmiştir.

Şekil 1: Ebeveyn Kabul Red Kuramı (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005)

2.1.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

Ebeveyn kabul ve reddi birlikte ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluştururlar. Bu süreklilik gösteren boyutta her birey, çocukluğunda ebeveynlerinden ya da bakım veren kişilerden algıladıkları sevgi ve ilgiye göre bir yere konabilir. Dolayısıyla sıcaklık boyutu ebeveynler ve çocukları arasındaki duygusal bağın kalitesi ve ebeveynlerin çocuklarına olan sevgilerini ifade etmekte kullandıkları fiziksel ve sözel davranışlarla ilgilidir (Rohner, 2004).

Sıcaklık boyutunun bir ucunda çocukların ebeveynleri ya da bakım verenleri ile deneyimledikleri sıcaklık, sevgi, ilgi, destek, bakım, rahatlık (comfort) gibi yaşantı ve duygulanımları içeren ebeveyn kabulü yer alır. Ebeveyn reddini işaret eden diğer uçta ise bu duyguların belirgin bir şekilde yokluğu ile birlikte ilgisizlik ve ihmal, fiziksel ve psikolojik olarak acı veren davranışlar ve duygulanımlar yer alır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

Rohner'e (1986) göre ebeveynler çocuklarına karşı dört farklı şekilde reddedici olabilirler: (1) Anne babalar çocuklarından sevgi ve şefkatlerini esirgeyebilirler; (2) Çocuklarına karşı düşmanlık hissedip, saldırgan davranabilirler; (3) Çocuklarına karşı kayıtsızlık içerisinde, onları ihmal edebilirler; (4) Çocuk, görünürde belirgin bir

ihmal, saldırganlık ya da soğukluk olmadığı halde ebeveynleri tarafından sevilmediğine inanabilir (ayrışmamış red). “Ayrışmamış reddetme”, anne babanın çocuklarını ihmal ettikleri ya da onlara karşı şefkatsiz veya saldırgan olduklarına dair açık bir davranışsal gösterge olmamasına rağmen, çocukların anne babalarının umurunda olmadıklarına veya onlar tarafından sevilmediklerine inanmalarıdır. Anne babalar çocuklarına karşı sıcak (veya soğuk-sevgisiz) ya da düşmanca, öfkeli, kızgın, tahammülsüz, huzursuz veya zıt (antagonistic) duygular hissedebilirler. Aynı şekilde anne babalar çocuklarına karşı kayıtsız olup, onlara karşı ilgisizlik ve umursamaz olabilirler. Bazı çocuklar anne baba sevgisiyle ilgili duyguları hiç yaşamamışlardır. Bunun yerine sadece düşmanlık ve saldırganlığın, kayıtsızlık ve ihmalin ya da ayrışmamış reddetmenin soğuk, şefkatten yoksun ifadelerini görmüşlerdir (akt., Coşkun Özyavru, 2008).

Genellikle anne babaların saldırganca davranışları, düşmanlık, öfke, kızgınlık veya nefret duyguları ile hareket etmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Saldırganlık, bir başkasını, bir şeyi veya kişinin kendisini kasıtlı olarak incitmeye yönelik davranışlardır. Ebeveynlerin saldırganlığı, vurma, itme, bir şey fırlatma, çimdikleme, yaralayıcı olan sembolik el-kol hareketleri yapma gibi fiziksel; ve/veya alay etme, küfür etme, bağırma, çocuğa veya çocuk hakkında düşüncesiz, aşağılayıcı ve eleştirici şeyler söyleme gibi sözel şekilde olabilir (Öngider, 2006).

Düşmanca duygular saldırganlığa yol açarken, kayıtsızlık da ihmali getirmektedir. Ancak, içsel bir güdüleyici olan kayıtsızlık ile bu duygunun davranışa yansımış hali olan ihmal arasında düşmanlıkla saldırganlık arasında olduğu kadar doğrudan bir ilişki yoktur. Bunun nedeni anne babaların çocuklarını kayıtsızlıkla hiçbir ilgisi olmayan birçok nedenden dolayı ihmal edebilmeleridir. Örneğin, anne babalar çocuklarına karşı öfkeleriyle başa çıkabilmek için çocuklarını ihmal edebilirler. EKAR Kuramı'nda ihmal, ebeveynin çocuğun fiziksel, tıbbi, eğitimsel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çocuğun ilgi ve isteklerine kayıtsız kalmasıdır. İhmalin en önemli göstergesi de ebeveynin fiziksel ve psikolojik olarak ulaşılmazlığıdır. Psikolojik ulaşılmazlıkta anne baba fiziksel olarak vardır ancak, çocuğun ihtiyacı olduğunda, onun taleplerine karşı ilgisizdirler. Bu tür bir ihmalin içsel güdüleyicisi genellikle kayıtsızlıktır. Bazı ihmaller ise öfke duygusundan kaynaklanmaktadır. Çocuğa öfkesi nedeniyle fiziksel olarak zarar vermek istemeyen ebeveyn onu ihmal eder (Coşkun Özyavru, 2008).

Tüm bu davranışlar (algılanan ya da gerçek, tek tek veya birlikte) çocukların kendilerini sevilmeyen veya reddedilen biri olarak hissetmelerine yol açabilir. Sıcak ve sevgi dolu ailelerde bile çocuklar, arada bir bu incitici duygu ve davranışların bir kaçını deneyimleyebilirler (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

2.1.2. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu

EKAR Kuramı'nda sıcaklık boyutunda olduğu gibi iki uçlu bir yelpaze üzerinde kavramsallaştırılan bir diğer boyut da ebeveynliğin kontrol boyutudur. Bir ucunda özerkliğin diğer ucunda kısıtlayıcılığın bulunduğu bu boyutta ebeveyn davranışları aşırı izin veren ya da aşırı kontrol eden arasında tanımlanır (Pettingill ve Rohner, 1985).

Kontrol ile ebeveynin çocuğun davranışlarını ne kadar sınırladığı veya kısıtladığı ve bu sınırların ne kadar katı olduğu kastedilmektedir. Çocuklarının davranışlarını nadiren kontrol eden ebeveynler kuramda izin verici (düşük düzeyde kontrollü) olarak, çocuklarının davranışlarını sık sık kontrol eden ebeveynler ise kısıtlayıcı (yüksek düzeyde kontrollü) olarak tanımlanırlar. Ebeveynler çocuklarını genellikle cinsellik, tuvalet eğitimi, evdeki görevler, belli ahlaki değerler, düzenlilik, emirlere itaat ve saldırganlık gibi alanlarda kontrol etmektedirler. Bu boyutun bir ucunda hiç kontrolün olmaması yer alır. Bu ebeveynler çocuğa hiçbir kural getirmez ya da sadece çocuğun güvenliği ve fiziksel sağlığı için gereken kontrolü sağlarlar. Ebeveyn çocuğun yaptıklarına karşı yönlendirici değildir. Çocuğun kendi yolunu bulmasına ve kendi kararlarına bütünüyle izin verir. Kontrol boyutunun diğer ucunda ise aşırı denetleme vardır ki burada da ebeveyn birçok durum ve ortamda çok fazla kural ve kısıtlama getirir ve çocuğu bu kurallara uymaya zorlar. Davranışlarını her an takip eder ve çocuğun ebeveyni olmadan belli becerileri edinmesini, özerkliğini kazanmasını kısıtlar (Rohner ve Rohner, 1981, akt., Coşkun Özyavru, 2008).

2.1.3. EKAR Kuramı'nın Alt Alanları

EKAR Kuramı'nda "kişilik", "baş etme" ve "sosyokültürel sistemler" olmak üzere üç alt alan vardır. Rohner, Khaleque ve Cournoyer'e göre (2005), bu üç alt teori temelde beş soruya cevap arar.

Kişilik alt teorisi:

1. Irk, cinsiyet, coğrafya, kültür farkı gözetilmeksizin, her çocuk ebeveynlerinden algıladığı kabul veya redde aynı şekilde mi tepki verirler?

2. Çocuklukta algılanan reddedilme sonraki yaşları ne derecede etkilemektedir?

Baş etme alt teorisi:

1. Bazı çocuklar ya da yetişkinler, çocuklukta yaşadıkları reddedilme ile başa çıkmada diğerlerine göre neden daha iyidirler?

Sosyokültürel sistemler alt teorisi:

1. Neden bazı anne babalar sıcak ve sevgi doluyken diğerleri soğuk, saldırgan ve reddedicidir? Psikolojik, kültürel, sosyal ve ailevi faktörler anne babaların kabul red davranışları ile anlamlı olarak ilişkilendirilebilir mi?

2. Bireyin içinde yaşadığı toplumun genel yapısı ve değerleri ile o toplumun içerisinde yaşayan bireyin davranış ve inançları, çocuklukta yaşadığı kabul veya red ile ne kadar ilişkilidir?

2.1.3.1. Kişilik Alt Alanı

EKAR Kuramı'nın kişilik alt alanı, daha önce de belirtildiği üzere bireyin çocuklukta deneyimlediği kabul veya reddin kendisinin çocuk veya yetişkin kişilik yapısı, genel psikolojik durumu özellikle de ruh sağlığı üzerindeki etkilerini anlamaya ve yordamaya çalışmaktadır.

Kuram insanların kendileri için önemli olan kişilerden olumlu tepki almak gereksiniminde oldukları varsayımından yola çıkmaktadır. Bu durum, insanın evrim süreci içerisinde oluşmuş, biyolojik temelli, temel bir gereksinimdir. Olumlu tepkiye duyulan gereksinim, insanın farkında olarak veya olmayarak bakım, ilgi, destek, şefkat, araması olarak düşünülmektedir. Bu duygusal gereksinim, yetişkinlik döneminde daha karmaşıklaşarak, önem verdiğimiz kişiler tarafından beğenilme isteğini de içine almaktadır.

Bebeklik ve çocukluk dönemlerinde bu gereksinimi en iyi karşılayabilecek kişiler doğal olarak çocuğun anne ve babasıdır. Ancak ergenlik ve yetişkinlikte kişinin bu gereksinimini karşılayabilecek "önemli diğerleri" ortaya çıkmaktadır. Evrensel bir bakış açısı benimsemiş olan EKAR da çocuğun uzun süreli temel bakımını üstlenen herhangi bir kişi "ebeveyn" olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla ebeveyn olarak nitelendirilen kişi, çocuğun anne babası olabileceği gibi,

büyükanne/büyükbabası veya başka bir akrabası, hatta çocuğu evlat edinmiş veya kurumsal bir ortamda bakımını üstlenen kişi olabilmektedir. Çocuğun duygusal gelişimi ve güvenliği, anne babasıyla olan ilişkisinin niteliğine bağlı olduğu için ebeveynler, çocuklarının yaşamında çok özel bir yer tutmaktadır. Bu nedenle EKAR'da çocuğun anne babası tarafından kabullenilmesi veya reddedilmesi, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde en etkili faktörlerden biri olarak görülmektedir.

Rohner (2000), hiçbir kuramın anne baba tarafından kabul veya reddedilmenin tüm etkilerini ele almasının beklenemeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla, EKAR Kuramı'nda da, dünyanın çeşitli ülkelerinde anne babaları tarafından reddedilmiş çocuk veya yetişkinleri tanımlayan en belirgin özellikleri ele alınmış, diğer bir deyişle, anne baba tarafından reddedilmenin kişilik üzerinde en belirleyici görünen etkileri üzerinde durulmuştur. EKAR Kuramı'nda ele alınan yedi kişilik özelliğini, yedi kişilik boyutu olarak görmek gerekmektedir. Bu kişilik özellikleri olumlu uçtan olumsuz uca uzanan bir süreklilik üzerinde ele alındığında, her kişi, her kişilik boyutuna ait yelpaze üzerinde belirli bir noktada olacaktır. EKAR Kuramı'nın kişilik kuramı, dünya üzerindeki farklı kültür, ırk ve dillerde, kişinin anne babası tarafından reddedildiği durumda aşağıda özetlenen yedi kişilik özelliğinin olumsuz uçlarından oluşan bir kişilik örüntüsünün ortaya çıkacağını ileri sürmektedir (Khaleque ve Rohner 2002). Aşağıda sıralanan yedi kişilik özelliği, bu yedi boyutun reddedilme ile ilgili olumsuz uçlarıdır.

- Bağımlılık veya savunmacı (defensive) bağımsızlık (yaşanılan reddedilmenin derecesine ve biçimine bağlı olarak)
- Duygusal tepkisizlik (duyarsızlık)
- Düşmanlık, saldırganlık, pasif saldırganlık, düşmanlık veya saldırganlığın denetimiyle ilgili sorunlar
- Olumsuz öz saygı
- Olumsuz öz yeterlik
- Duygusal tutarsızlık
- Dünyaya ilişkin olumsuz bakış açısı

Kuramda bağımlılık kavramı, duygusal destek, bakım, ilgiye duyulan içsel, psikolojik istek ve arzuya işaret etmektedir. Bu kavram iki ucu olan bir boyut

üzerinden düşünülür, bu boyutun bir ucu bağımlılık iken diğer ucu savunmacı bağımsızlıktır (defensive independence). Ebeveynleri tarafından red algılayan kişilerin boyutun hangi ucunda yer alacakları, kişiden kişiye değişir. Boyutun bağımlılık ucuna yakın yer alan kişiler, kendileri için önemli bireylerden olumlu tepki almak konusunda aşırı hassas davranırken, bağımsızlık ucuna yakın yer alan kişiler olumlu tepki almaya ihtiyaçları olmadıklarını savunurlar. Boyutun bağımsızlık ucu, sağlıklı bir bağımsızlık ya da başka bir deyişle otonomiye işaret etmez. Kişiler algıladıkları reddin yarattığı incinmeden dolayı öfke, güvensizlik gibi olumsuz duygular eşliğinde “kimseye ihtiyaçlarının olmadığını” dile getirirler. Bu sayede kişiler kendilerini reddedeni reddetmiş olurlar (Rohner ve Khaleque 2007).

Rohner'e (1985) göre duygusal tepkisizlik, şu şekilde meydana gelmektedir; algılanan reddin bir sonucu olarak kişiler reddin yarattığı acı hissinden korunmak için kendilerini duygusal açıdan kapatırlar. Bu nedenle duygusal olarak tepkisiz insanlar haline gelirler. Bunun yanı sıra red algılamış olmak kişilerde öfke hissine yol açabilir. Bazı kişiler öfkelerini ortaya koyarken bazıları ise içlerinde tutarlar. Bu nedenle red algılamış kişilerde öfkenin yol açtığı düşmanlık ve saldırganlığın denetiminde sorunlar ortaya çıkar. Bununla beraber sevgiyi hissetmek ve ona erişmekle ilgili olarak da sorunlar yaşayabilirler. Yaşanan reddin sonucunda kendilerini sevilmeyen, istenmeyen bireyler algıladıkları için öz saygı ve öz yeterlikleri de sarsıntıya uğrayabilmektedir (akt., Salahur, 2010).

Ayrıca öfke, benliğe yönelik olumsuz duygular ve red algılamının olumsuz sonuçları eşliğinde kişiler stresle etkili bir şekilde baş edemedikleri için, bu kişilerde duygusal tutarsızlık meydana gelebilir. Kabul algılamış kişilere oranla baş edilebilir olan stresli bir durumda bile olayı işin içinden çıkılmaz görür ve bu doğrultuda yoğun üzüntü yaşayabilirler. Kişiler bunların sonucunda olumsuz dünya görüşü oluşturabilirler (Rohner ve Khaleque 2007).

Kuramda, anne-baba tarafından reddedilmenin yol açtığı yoğun psikolojik acı yüzünden bu özelliklerin oluşması beklenmektedir. Önemli düzeyde reddedilme yaşayan birçok çocuk giderek artan ve kendisine giderek daha fazla acı veren öfke, kızgınlık gibi yıkıcı duygular yaşar. Bunun sonucunda birçok reddedilmiş çocuk, daha fazla reddedilmekten korunabilmek için kendisini duygusal olarak kapatır. Diğer bir deyişle, duygusal açıdan daha tepkisiz olurlar. Bu durumda,

sevgi gösterebilme, sevgi gösterilmesini isteme, nasıl sevgi göstereceğini bilme ve başkalarının kendisine gösterdiği sevgiyi kabul etmede sık sık sorun yaşayabilirler.

2.1.3.2. Baş Etme Alt Alanı

EKAR Kuramı'nın baş etme alt teorisinde bireylerin reddedilme yaşantılarına verdiklerin tepkilerdeki bireysel farklılıklar üzerinde durulmaktadır. Bir başka deyişle, anne babaları tarafından reddedilen bazı çocuk ve yetişkinleri bu duruma karşı diğerlerine oranla daha dirençli yapan nedir sorusu bu alt alanın temel ilgi odağıdır.

EKAR Kuramı'nda, insanların ruh sağlığının yaşadıkları reddedilmenin sıklığına, şiddetine ve süresine bağlı olarak bozulduğu ileri sürülmektedir. Dünyada yapılan çalışmalarda, kuramın öngördüğü gibi çocuk ve yetişkinlerin yaklaşık %80'inin EKAR Kuramı'nın kişilikle ilgili görüşleri doğrultusunda tepki verdikleri belirlenmiştir. Geriye kalan %20'lik dilimde yer alan (kuramın beklentileri doğrultusunda tepki vermeyen) kişilerin bir bölümü "problemlili" kişiler olarak adlandırılmıştır. Bu kişiler bir reddedilme yaşamamış olmalarına rağmen ruhsal sağlıkları yine de zedelenmiş kişilerdir. İnsanlar anne babaları tarafından reddedilmeyle hiçbir ilgisi olmayan pek çok nedenden dolayı da psikolojik olarak rahatsızlanabileceği için, EKAR Kuramı araştırmacıları bu kişileri yeterince araştırmamışlardır (Eryavuz, 2006).

Baş çıkma kuramının esas üzerinde yoğunlaştığı bireyler, ciddi bir şekilde reddedici aileler tarafından yetiştirilmelerine rağmen yine de duygusal ve genel ruh sağlığı iyi olan "duyuşsal baş ediciler"dir (affective copers). Diğer yanda "araçsal baş ediciler" (instrumental copers), mesleklerinde veya işlerinde ve diğer iş yapmaya yönelik etkinliklerinde başarılı olan ama duygusal ve ruhsal sağlığı zedelenmiş kişilerdir. "Araçsal baş ediciler" ciddi bir reddedilme yaşamış olmalarına rağmen, mesleklerinde ve yaptıkları işlerde çok yeterli ve başarılı olabilirler. Oysa "duyuşsal baş ediciler" reddedilmenin en yıkıcı etkilerinden bile bir şekilde sıyrılan kişilerdir (Öngider, 2006). Bu kişiler reddedici ailelerden gelmiş ve duygusal anlamda zarar görmüş olsalar bile bir şekilde bununla baş edebilen kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Çocukluktan yetişkinliğe uzanan zaman içerisinde, çok ağır bir şekilde reddedilmiş ve psikolojik olarak çok hasar görmüş kişiler hariç, bir çok reddedilmiş kişinin,

maruz kaldıkları reddin duygusal, bilişsel ve davranışsal etkilerini hafifletecek yeterince olumlu deneyimleri olur. Dolayısıyla, başarılı bir psikoterapi, olumlu iş yaşantıları, tatmin edici bir evlilik gibi diğer bazı süreç ve sonuçlarla, çocuklukta anne babaları tarafından reddedilmiş çocuklar, reddedici anne babalarının doğrudan etkisinde oldukları günlere kıyasla duygusal ve psikolojik olarak daha uyumlu olabilirler. Ancak bu kişiler yine de kendilerini çocukluklarından beri sevildiğini hissetmiş olan kişiler kadar iyi hissetmeyebilirler. Reddedilmenin önemli öğeleri yetişkinliğe de uzanır. Çocuklukta anne baba tarafından reddedilmenin sık görülen, olumsuz sonuçlarından biri de, duygusal baş edicilerin durumunda bile, reddedilmenin bir sonraki kuşağa aktarılmasıdır (Rohner, 1999).

2.1.3.3. EKAR Kuramı'nın Sosyo-Kültürel Sistemler Alt Alanı

EKAR Kuramı'nın sosyo-kültürel sistemler alt alanı, ebeveyn kabul ve reddinin evrensel sebeplerini açıklamaya ve yordamaya çalışan alt alandır. Bu alt alan bazı ebeveynler çocuklarına karşı sıcak ve sevgi doluyken bazılarının neden düşmanca ve soğuk olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Ayrıca EKAR Kuramı'nın öngördüğü üzere bazı ebeveyn kabul veya red davranışlarının, toplumsal, ailevi ya da psikolojik faktörlerle anlamlı bir ilişki içerisinde olup olmadığını araştırmaktadır.

Sosyo-kültürel sistemler alt alanının ilgilendiği bir diğer soru da; bir toplumun genel yapısı içinde yer alan bireylerin davranış ve inançlarının, o toplumdaki anne babaların çocuklarına karşı daha çok kabul ya da reddedici olmalarını nasıl etkilediğidir. Örneğin bir insanın dini inançları, sanatsal tercihleri ya da diğer kendini ifade biçimleri ve davranışları çocuklukta anne babası ile ilişkide ne kadar kabul ya da red yaşadığı ile evrensel bir şekilde ilişkili midir? (Varan, 2011).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın sosyokültürel alanı, anne-baba tarafından reddedilmenin evrensel nedenleri üzerinde durmakta; reddetmeyle ilgili sosyokültürel değişkenleri belirlemeye ve açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, çocukların reddedildiği toplumların doğa üstü dünya (Tanrı, tanrılar ve ruhani dünya) ile ilgili kültürel inançlarında, doğaüstü güçlerin genellikle kötü niyetli, diğer bir deyişle, düşmanca davranan, güvenilmez, kaprisli, yıkıcı veya bir başka biçimde olumsuz güçler olarak ortaya çıkacağını öngörmektedir. Kuramın bu öngörüsü birçok kültürler-arası araştırma tarafından da doğrulanmıştır. Diğer yanda, çocukların kabul edilerek, sevgiyle yetiştirildikleri toplumlarda doğaüstü dünyanın genellikle iyi (sıcak, destekleyici, cömert koruyucu,

ya da bir şekilde iyi kalpli) olduğu düşünölmektedir. Bu iki farklı tip toplum arasındaki kültürel farklılıklar, hiç şüphe yok ki, kabul edilmiş kişilerle reddedilmiş kişilerin zihinsel temsillerindeki bireysel farklılıkların bir toplamı olarak ortaya çıkmaktadır (Rohner ve ark. 2005).

2.1.4. EKAR Kuramı'nda Babanın Rolü

Khaleque ve Rohner (2002) ebeveyn kabulünün reddinin birçok farklı kültürde psikolojik ve davranışsal uyumun güçlü bir yordayıcısı olduğunu ve çocukların psikolojik uyumunun %26'sının ebeveynleri tarafından ne kadar kabul gördüklerine ilişkin algıları tarafından açıklandığını ortaya koymuştur. Türkiye'de ise Erdem (1990) tarafından yapılan bir çalışmada bu bulgular desteklenmiş ve ebeveyn reddinin çocuklarda yüksek düzeyde kaygı ve öğrenilmiş çaresizlik ile ilişkili olduğu görölmüştür. Özetle, bir çocuğun psikolojik uyumu ebeveynleri tarafından reddedilmenin şiddeti, sıklığı ve süresiyle ilişkilidir (Rohner ve ark. 2005, akt. Batum ve Öktem, 2011)

Ailenin yapısının ve çocuğa karşı tutumlarının, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde oldukça büyük bir rol oynadığı hemen hemen tüm kuramcıların birleştiği bir konudur. Çocuğun gelişimi boyunca sürekli birlikte olduğu, onun bütün ruhsal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan kişi annedir ve bu nedenle annenin kabul veya reddedici tutumları çocuğun gelişimi üzerinde önemli etkiye sahiptir (Cenkseven-Önder ve Kırdök 2009).

EKAR kuramı ile ilgili araştırmaların çok büyük bir kısmı anne davranışları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak baba sevgisinin olası etkileri yakın zamana kadar büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

Rohner (1998), baba sevgisinin çocuk gelişimi üzerine etkilerini incelediği makalesinde, babaların sevgi ifadeleriyle ilgili davranışlarının öneminin annelerin sevgisine kıyasla uzun yıllar boyunca (kendi kuramı da dâhil olmak üzere) epeyce ihmal edildiğini belirtmektedir. Baba sevgisini EKAR Kuramı çerçevesinde, çocuğun babasına yönelik algıladığı kabul ve red olarak tanımlayan Rohner, 1970'li yıllara dek babaların çocuk yetiştirme sürecinde etkisiz kabul edildiğini ancak 1970'lerden 1990'lara gelindiğinde, yapılan çalışmalarla bu bakış açısının değişmeye başladığını belirtmiştir. Literatürdeki birçok çalışma, babanın yokluğu

ve ilgisizliğinin çocukta anti-sosyal davranışlar ve yetişkinlerde de yakın ilişki kurmada ve sürdürmede güçlüklerle ilişkili olduğu yönündedir (akt. Eryavuz, 2006). Rohner ve Veneziano (2001), çocuktaki olumlu sonuçları öngörmeye doğrudan etkileşim, ulaşılabilirlik ve çocuk için sorumluluk duymak gibi konularda baba çocuk ilişkisinin kalitesinin önemli olduğu vurgulamaktadırlar. Rohner ve Brothers (1999), baba çocuk ilişkisinin aynı zamanda yetişkinin kişilik bozukluğu ya da borderline kişilik organizasyonunu etiolojisinde de önemli bir yere sahip olduğunu savunmaktadırlar. Amato (1994), baba sevgisinin hem kız, hem erkek çocukların yaşam doyumları, kendilerini iyi hissetmeleri ve psikolojik uyumlarıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Baba ile çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi bireyin sağlıklı gelişimi açısından önemli görülmektedir. Aynı zamanda sosyal ilişkileri ilk olarak aile ortamından modelleyen çocuk diğer sosyal ortamlarına da bu deneyimlerini aktarabilmektedir. Bu bağlamda babasından şiddet gören bir çocuğun akran ortamlarında şiddet olaylarına karışma konusunda risk altında olabileceği düşünölmektedir. Bu risklerin başında akran gruplarında sıklıkla yaşanan problemlerden olan akran zorbalığı gelmektedir.

2.2. Akran Zorbalığı

Bireyin sosyalleşmesinde arkadaşlık ve akran ilişkileri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yıldırım (1998)'a göre arkadaşlar, bireyin önemli sosyal destek kaynaklarından biridir. Ancak arkadaşlık ilişkileri birey için her zaman olumlu olmayabilmektedir. Akran ilişkilerinde yaşanan ve bireyi çok yönlü olarak olumsuz etkileyen yaşantılardan biri de "zorbalık"tır.

Bu bölümde akran zorbalığı ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.2.1. Zorbalığın Tanımı

Literatürde birçok farklı tanımı bulunan akran zorbalığı (bullying) terimi ilk olarak Olweus (1970) tarafından ortaya atılmış ve bu şekilde genel zorbalık (mobbing) teriminden ayrılarak incelenmeye başlanılmıştır (akt., Gökler, 2007). Olweus (1993) akran zorbalığını bir kişinin kendinden daha güçlü başka kişi ya da kişiler tarafından sürekli ve kasıtlı olarak saldırgan davranışlara uğraması şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, zorbalık bir tür saldırganlıktır, ancak saldırgan bir davranışın zorbaca davranış olabilmesi için

kişiler arasında güç dengesizliğinin olması, sürekli ve kasıtlı şekilde yapılması gibi özellikleri taşıması gerekmektedir (Gökler, 2009).

Rigby (2002)'ye göre zorbalık en geniş anlamıyla gücün sistematik olarak kötüye kullanılmasıdır (Akt., Smith, 2004) ve bu kötüye kullanım fiziksel, sözel ya da duygusal olabilmektedir. Çınkır (2006) ise zorbalığı bir kişinin bir başka kişiyi kasıtlı olarak üzmesi veya tehdit etmesi şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlara ek olarak Pişkin (2002), yaptığı zorbalık tanımında kurbanın kendini koruyamayacak durumda olmasına dikkat çekmiştir. Bu tanıma göre zorbalık, bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir zorbalık türüdür.

Tanımında zorbalık olarak nitelenebilecek davranışlara da yer veren Smith ve Sharp (1994) zorbalığı, bir öğrencinin kendine kurban olarak seçtiği başka bir öğrenciye hoş olmayan sözler söylemesi, itmesi, tekme atması, tehdit etmesi, bir yere kapatması ve onunla asla konuşmaması gibi davranışlar olarak tanımlamaktadır. Zorbaca davranışlar alay etme, tehdit etme, hakaret etme, isim takma gibi sözel yoldan; itme, vurma, tekme atma, sıkıştırma gibi fiziksel yoldan ya da gruptan dışlama, hakkında dedikodu çıkarma gibi ilişkiyel yönden yapılan davranışlar olabilir (Olweus, 1993).

Green ise yaptığı tanımda zorbalığın beş özelliğini vurgulamıştır (Akt., Griffin ve Gross, 2004):

1. Zorba, mağduru korkutma ya da ona zarar vermeyi amaçlar.
2. Mağdura karşı olan saldırı tekrar eder.
3. Mağdur zorbayı sözel ya da fiziksel saldırı ile kışkırtmaz.
4. Zorbalık tanıdık sosyal gruplar içerisinde gerçekleşir.
5. Zorba mağdurdan daha güçlüdür (bu gerçek ya da algılanan güç olabilir).

Literatürdeki zorbalık tanımlarına bakıldığında bu tanımların bazı ortak noktalarının bulunduğu gözlemlenmiştir (Olweus, 1999, Çınkır 2006, Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick, 2005). Bu ortak noktalardan bazıları şunlardır:

- Zorbalık bir tür saldırganlıktır ve saldırgan davranışları içerir.

- Taraflar arasında eşit olmayan bir güç ilişkisi vardır.
- Kasıt vardır, bu davranışlar zorba çocuklar tarafından kurbanlara bilinçli bir şekilde uygulanır.
- Süreklilik gösterir.

Ek olarak, bu tanımlarda bahsedilen olumsuz davranışlar, kasıtlı olarak bir kişiyi inciten, rahatsız eden veya bunu yapmaya çalışan davranışlar olarak açıklanmıştır. Bu tanım rastgele saldırgan davranışı zorbalıktan ayırmamızı sağlar (Griffin ve Gross, 2004). Olweus'a (1993) göre de, aynı güçteki iki kişi söz dalaşı ya da kavgaya dâhil olduğunda zorbalıktan söz edilemez. Zorbalık olması için taraflar arasındaki güç ilişkisinde bir dengesizlik olmalıdır. Zorbalığa maruz kalan öğrenci kendini savunmada yetersizdir ya da onu tartaklayan öğrenciler karşısında çaresiz kalmaktadır. Bunun yanı sıra, kendinden güçlü başka bir öğrenci tarafından bir kere saldırgan davranışa maruz kalan öğrencinin de zorbalığa uğramış olduğu söylenemez, çünkü burada bir süreklilik yoktur. Saldırganca davranışa sürekli olarak maruz kalan bir öğrenci akran zorbalığı mağdurudur. Benzer şekilde Berger (2007) de arkadaşlar arasındaki dostça şakalaşmaların ya da bir kereye mahsus yapılan rahatsız edici davranışların genellikle zorbalık olarak değerlendirilmediğini, incitici ve düşmanca davranışları ise zorbalık olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

2.2.2. Zorbalık Türleri

Akran grupları arasında farklı şekillerde ortaya çıkabilen zorbaca davranışlar hakkında genel bir sınıflama yapmak güç görünmektedir. Bununla beraber literatürdeki çalışmalar incelendiğinde zorbaca davranışlara ait farklı sınıflamaların mevcut olduğu görülmüştür.

Zorbalık ile ilgili çalışmalara öncülük eden Olweus (1993), akran zorbalığını, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki genel grupta incelemiştir. Doğrudan uygulanan akran zorbalığı, hedef olarak seçilen kişiye yöneltilen açık saldırıları tanımlamaktadır. Dolaylı saldırganlık ise, hedef alınan kişinin sosyal olarak yalnızlaştırılması ve kasıtlı olarak bir gruptan dışlanması gibi davranışları kapsamaktadır.

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, zorbalık doğrudan fiziksel temas (vurma, tekmeleme) veya sözel ifadelerle (tehdit etme, alay etme, lakap takma, aşağılama)

ortaya çıkabileceği gibi, herhangi bir sözel ifade ya da fiziksel temas olmadan da ortaya çıkabilmektedir (Acar, 2009).

Crick ve Bigbee (1998), akran zorbalığını ilişkisel ve açık olarak ayırarak, ilişkisel akran zorbalığını hedef olan kişilerin akran ilişkilerine ve arkadaşlıklarına zarar verme (örneğin, kasıtlı olarak birini akran grubundan dışlama) olarak tanımlarken, açık akran zorbalığını fiziksel zarar verme ya da bunun tehdidinde bulunma (örneğin, hedef kişi isteğini yerine getirmezse onu döveceğini söyleme) olarak tanımlamıştır (akt., Pekel, 2004).

Griffin ve Gross (2004) da zorbalık davranışlarının genel olarak fiziksel saldırganlık, dışlama, dalga geçme, tehdit etme gibi davranışlar olduğunu söylemiş ve doğrudan ve dolaylı davranışlar olarak iki sınıfa ayırmıştır. Buna göre, zorbaca davranışlar fiziksel saldırı, çalma, eşyalarına zarar verme, haraç kesme gibi doğrudan zorbaca davranışlar olabileceği gibi; isim takma, bir kişi hakkında hoş olmayan ve asılsız dedikodular çıkartma, iftira atma, iğneleme, imalı konuşma, küçük düşürme, tehdit etme, hakaret etme, kızdırma, onurunu kırma, dışlama, oyunlara dâhil etmeme gibi dolaysız yollardan yapılan zorba davranışlar da olabilir.

Mynard ve Joseph (2000), bu sınıflamalardan farklı olarak akran zorbalığını fiziksel, sözel, sosyal manipülasyon ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere dört alt grupta incelemiştir. Sosyal manipülasyon bir kişinin diğer bir kişiye zarar vermek ya da incitmek için sosyal çevresini manipüle etme amacı taşıyan davranışlar göstermesidir. Sosyal manipülasyon, hedef çocuğun arkadaşlık ilişkilerini bozma gibi davranışlar içerdiği için ilişkisel akran zorbalığı ile paralel görünmektedir. Daha önceki sınıflamalarda yer almayan kişisel eşyalara saldırı ise kasıtlı olarak hedef çocuğun eşyalarına zarar verme, izni olmadan eşyalarını alma gibi davranışları içermektedir (akt., Pekel, 2004).

Elliot (1997) zorbalık türlerini “fiziksel”, “sözel”, “duygusal” ve “cinsel” olmak üzere dört grupta incelemiştir. Fiziksel zorbalık türünde, itme, tokat atma, silah, bıçak çekme ve bedene yönelik kaba şaka vb. gibi davranışlar yer almaktadır. Sözel zorbalık ise ad takma, alay etme, sürekli takılma, laf atma, hakaret, küfür, tehdit ve dedikodu yayma davranışlarını içermektedir. Gruptan dışlama, küçük düşürme, herhangi bir ayırım uygulama, eşyaya zara verme gibi davranışlar duygusal zorbalık kapsamında incelenirken; cinsel taciz (cinsellik içeren sözler vb.), elle

sarkıntılık, taciz gibi davranışlar da cinsel zorbalık boyutunda incelenmektedir (akt., Kepenekçi ve Çınkır, 2006). Bu sınıflamaya dayanarak Okul zorbalığı konusunda Karaman-Kepenekçi ve Çınkır (2003) tarafından Türkiye'de 1999-2000 öğretim yılında beş ayrı lisede, toplam 692 öğrenci üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma bulgularına göre öğrencilerin %44'ünün sözel, %30'unun fiziksel, %18'inin duygusal ve %9'unun ise cinsel içerikli zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur.

Yaşları 10-15 arası değişen 2641 Türk öğrenci ile yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de en sık görülen akran zorbalığı türü sözel zorbalıktır. Bundan sonra sırasıyla fiziksel, ilişkisel ve cinsel zorbalık gelmektedir (Ateş ve Yağmurlu, 2010).

2.2.3. Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı

Okullarda yaşanan zorbalık olaylarının sıklığı konusunda pek çok ülkede araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar zorbalık olaylarının azımsanmayacak boyutlarda olduğunu göstermiştir.

Zorbalık konusundaki çalışmalara öncülük eden Olweus, 1983 yılında Norveç'te 130.000 öğrenciye kendi geliştirdiği Zorba/Mağdur Anketi'ni uygulamış ve 85.000 öğrencinin zorbalığa bir şekilde karıştığını tespit etmiştir. Buna göre, toplam ilkokul ve lise öğrencileri nüfusunun yaklaşık % 9'unun mağdur, %7'sinin zorba ve %1.6'sının hem mağdur hem zorba olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Olweus'un kullandığı ölçme aracını İngilizce'ye uyarlayarak, 13-15 yaş öğrencilerini kapsayan iki İngiliz okulunda uygulayan Yates ve Smith (1989), öğrencilerin %22'sinin son bir ay içinde en az bir, %10'unun ise haftada en az bir kez zorba davranışlara maruz kaldıklarını saptamışlardır.

Shure 2000 yılında A.B.D.' de yaklaşık her yedi öğrenciden birinin, yani yaklaşık 5 milyon öğrencinin ya zorba ya da kurban olduğunu ve bunların yaklaşık 2.1 milyonunun zorba olduğunu belirtmiştir. Söz konusu araştırmacı, 8-12 yaş çocuklarıyla yaptığı görüşme sonuçlarına dayanarak bu öğrencilerin okulla ilgili en önemli sorunlarının okul zorbalığı olduğunu bulmuştur (akt., Pişkin, 2002).

Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick 2005 yılında Almanya'daki okullarda yaptıkları araştırmada, 9-11 yaşlarındaki çocukların %16'sından fazlasının düzenli olarak zorbalığa maruz kaldığını, %5,5'inin düzenli olarak zorbalık davranışları sergilediğini bulmuşlardır.

Türkiye’de de akran zorbalığının görülme sıklığı bir o kadar fazladır. Uludağlı ve Uçanok (2005), zorba ve mağdur rolünde akran zorbalığı olayına karışan çocukların toplam oranının % 23,3 gibi önemli bir yüzdeyi oluşturduğunu belirtmişlerdir. Kepenekçi ve Çinkır’ın 2001 yılında yaptıkları araştırma sonuçları öğrencilerin % 44’ünün sözel, % 30’unun fiziksel, % 18’inin duygusal ve % 9’unun cinsel zorbalığa uğradığını göstermiştir. 10-15 yaş arası 2641 öğrenci ile yapılan başka bir çalışmanın sonucuna göre, katılımcıların % 31’i sözel, % 24’ü fiziksel, % 21’i ilişkisel, % 8’i cinsel zorbalığa en azından bir kere uğradıklarını belirtmişlerdir (Ateş ve Yağmurlu, 2010). Taşgın’ın (2007) 585 öğrenci ile yaptığı çalışmaya göre yılda bir ya da iki kere zorbalığa uğrama oranı % 28,9, haftada bir zorbalığa uğrama oranı % 17,2 ve her gün zorbalığa uğrama oranı ise % 12,5’tir. Ayrıca, en çok maruz kalınan zorbalık şekli sözel zorbalık (% 51,1) ve ikinci olarak fiziksel zorbalık (% 10,8) tır.

Yıldırım (2001) tarafından ilkokul 4. Sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada çocukların %16,39’u zorba, %26,22’si kurban, %23,77’si zorba/kurban ve %41’i kontrol grubunda yer almıştır. Dölek (2002) tarafından 5, 7 ve 9. Sınıflarla yapılan çalışmada akran zorbalığına yüksek oranda maruz kalan çocukların oranı %8,17 olarak belirlenirken, zorba çocukların oranı ise kız öğrenciler için %2,56, erkek öğrenciler için %6, 37 olarak bulunmuştur. Gültekin (2003) ise, 11-16 yaş arasındaki çocuklarla yaptığı çalışmasında akran zorbalığına maruz kalan çocukların oranının %13,9 olduğunu belirtmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre akran zorbalığı gösterme oranları akran zorbalığına maruz kalma oranları kadar yüksek değildir. Ayrıca hem akran zorbalığı gösteren hem de akran zorbalığına maruz kalan çocukların oranı, bunları tek tek yaşayan çocukların oranına göre daha azdır.

2.2.4. Zorba ve Kurban Çocukların Özellikleri

Akran zorbalığı olgusunu anlayabilmek için zorba ve kurban çocukların fiziksel ve psikolojik özellikleri, sosyal becerileri vb. gibi konularda birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar zorbalık olaylarına karışan çocukların hiç karışmayan çocuklardan bazı özellikleri ile farklılaştığını ortaya koymuştur.

Zorbalık yapan öğrencilerin kendilerini güçlü hissetme, başkalarını ve olayları kontrol etme gereksinimi duydukları, kurbanların acı çekmesinden kendilerini

sorumlu tutmadıkları, aksine bundan doyum elde ettikleri, yetişkinler tarafından kabul edilemez olduğunu bilmelerine karşın eylemlerini normal kabul ettikleri, kurbanlara karşı hiç ya da çok az empati duydukları dile getirilmektedir. Diğer öğrencilere karşı olumlu bir tavır sergileme güçlüğü çektikleri, başkalarının başarılarını kıskandıkları, eylemlerini sıkça savunma gereği duydukları, dolayısıyla kurbanların onları kışkırttıklarını iddia ederek suçu hep kurbanlara yükledikleri, yenilgiyi kabul edemedikleri, yaşamda yoğun kızgınlık yaşadıkları, akranları ile sık sık çatışma yaşadıkları, kişilerarası ilişkilerde başarılı olamadıkları, sık sık saldırganca davranışlara ve şiddete başvurdukları, zorbaca davranışlara sıkça başvuranların genellikle yetişkinlere de karşı geldikleri, duygusuz-hissiz kişilik özelliklerine sahip oldukları, okul kurallarını sıkça ihlal ettikleri ve yaşamlarının sonraki yıllarında suç işleme potansiyeline sahip oldukları ortaya konmuştur (Fitzgerald, 1999; Viding ve ark., 2009). Bulgular ayrıca, zorba öğrencilerin daha çok fiziksel cezanın verildiği, sorunların üstesinden gelmek için fizik gücün öneminin vurgulandığı, bu gücü kullanmanın öğretildiği, buna karşın aile desteğinin ve sıcaklığının yeterli olmadığı ailelerden geldiklerini göstermektedir (Baldry ve Farrington, 2000; Olweus, 1993; Jablonska ve Linberg 2007). Bütün bu özelliklerine karşın genel kanının aksine çok az kaygı duydukları ve düşük öz saygı düzeylerine sahip oldukları dile getirilmiştir (Fitzgerald, 1999; Banks, 1997; Olweus, 1993, akt., Pişkin, 2002). Bunun yanında zorba çocukların sosyal becerilerinin kuvvetli olduğu, mağdurların ise sosyal beceri açısından zayıf ve karar verme açısından pasif oldukları görülmektedir (Nation, Vieno, Perkins ve Santinello, 2008). Ek olarak zorba çocukların tipik özelliklerine bakıldığında bu çocukların genellikle erkek, fiziksel olarak güçlü ve akademik başarılarının düşük olduğu ve yaşadıkları çatışmaları çözmek için sıklıkla şiddete başvurdukları görülmüştür (Suttan, 1999, akt., Dautenhahn ve Woods, 2003).

Olweus'a göre (1993), çocuklarının yaklaşık olarak %10'u tekrarlayan bir şekilde zorbalığa maruz kalmaktadır. Bu çocukların birçoğu neredeyse hiçbir zaman saldırgan bir tepki vermemiş, kendini savunmayan ve arkadaşları tarafından dışlanan çocuklardır. Bu tip çocuklar "pasif kurban" olarak adlandırılmışlardır. Kurban çocukların küçük bir grubunu oluşturan diğerleri ise, aşırı saldırgan davranışlar gösteren ve arkadaşlarını kışkırtanlardır. Bu gruptaki çocuklar daha

fazla dışlanmaya maruz kalmakta hem saldırganlarla hem de pasif kurbanlarla yüz yüze gelmektedirler. Bu çocuklar “provokatif kurbanlar” olarak adlandırılmaktadır.

Kurbanlar tipik olarak, kaygılı, güvensiz, çekingen, ürkek, düşük özsaygı düzeyine sahip, zorbalarla karşı karşıya kaldıklarında kendilerini nadiren savunan veya karşı koyan özellikler sergilemektedirler. Bunların sosyal beceri düzeyleri düşük ve az sayıda arkadaşları olan kişiler oldukları ve sosyal olarak sıkça dışlandıkları gözlenmektedir. Kurbanlar sıkça anne ve babalarına yakın ve muhtemelen daha çok aşırı koruyucu anne ve babaların çocukları oldukları görülmektedir (Olweus, 1993).

Son olarak, hem zorba ve hem de kurban olan küçük bir grupta yer alan çocukların arkadaşları arasında en az popüler, en az sevilen, kolayca kıskırılabilen ve başkalarını kıskırtan kişiler oldukları bulunmuştur (Stevenson ve Smith, 1989). Hem akran zorbalığına maruz kalan hem de akran zorbalığı gösteren çocuklar depresyon ve kaygı gibi duygusal problemler yaşamaktadırlar. Bunlara ek olarak, bu çocuklar diğer çocuklara göre daha fazla oranda duygusal stres içindedirler. Aynı zamanda, zorba/kurban çocukların zorba, kurban ve akran zorbalığına karışmayan çocuklarla karşılaştırıldıklarında daha düşük benlik saygısına sahip oldukları görülmektedir (Andreu, 2000, Schwartz, 2000).

2.2.5. Akran Zorbalığı ve Ebeveyn İlişkileri

Akran zorbalığı araştırmalarının önemli sorularından biri zorbalık olaylarında ailelerin rolü ile ilgilidir. Zorba ve kurban çocukların ailelerine ait özellikler pek çok araştırmada sorgulanmış ve bu yolla bazı yordamalarda bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda zorbalıkla ilgili olabilecek çeşitli aile özelliklerinin olabileceği belirtilmiştir (Buttler ve Platt, 2008). Örneğin, Smith, Myron ve Wilson (1998), zorba çocukların otoriter anne babalarla yetişmiş olmasının muhtemel olduğunu, Bowers, Smith ve Binney (1992) ise zorba çocukların babalarını annelerinden daha güçlü algıladıklarını belirtmişlerdir (akt., Buttler ve Platt).

Olweus (1980), zorba çocukların müsamahakâr, hoşgörülü annelere ve sert cezalar veren otoriter babalara sahip olduklarını belirtmektedir.

Akran zorbalığına maruz kalan erkek çocukların bir kısmının ebeveynleriyle özellikle anneleriyle daha yakın bağlara ve daha olumlu ilişkilere sahip oldukları

bulunmuştur. Bu yakın ilişkilerin bazen öğretmenleri tarafından “annelerin aşırı koruması” olarak algılanmaktadır (Olweus,1994, akt., Pekel, 2004).

Zorba/kurban çocukların aile ilişkileri değerlendirildiğinde, bu çocukların küçük yaşlardan itibaren aile içinde kötü muameleye maruz kaldıkları görülmektedir. Schwartz ve arkadaşları (1997), yaptıkları boylamsal bir çalışmada, 5 yaşındaki çocukların ailelerini, çeşitli özellikler açısından incelemiş, beş yıl sonra zorba/kurban olarak sınıflandırılan çocukların genellikle geçmişte ebeveynlerinden sert, sınırlayıcı disiplin ve fiziksel şiddet gören, ebeveyn düşmanlığına ve ana-baba arasındaki şiddete maruz kalan bir yaşantıya sahip olduklarını belirtmişlerdir. Zorba/kurban çocukların anneleri ile etkileşimleri düşmanca ve cezalandırıcı özellikler taşımaktadır. Bu çocukların ebeveynleri genellikle çocuklarıyla çatışma yaşadıkları zaman saldırgan yöntemler kullanmaktadır (akt., Pekel, 2004).

Benitez ve Justiscia (2006) dikkatsiz, çocuklarını reddeden ve ihmalkâr ebeveynlerin çocuklarının zorbalık olaylarına karışma konusunda yüksek risk taşıdıklarını, ihmalkarlığın veya ebeveynlerin çocuklarını izlememesinin suça karışma riskini artıran etmenler olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında ebeveynleri tarafından istismar edilen çocukların şiddet olaylarına karışma riskinin de daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Farrington, 2005, akt., Benitez ve Justicia, 2006).

İlgisiz ve reddedici ebeveyn tutumlarının akran zorbalığı olaylarına karışma riskini artırdığı yönündeki bu bulguların yanı sıra fazla kontrolcü ve karışan ebeveynlerin çocuklarında da benzer özelliklerin görülebileceği de araştırma bulguları arasında göze çarpmaktadır. Örneğin Ladd ve Kochenderfer (1998), anaokulu öğrencilerinin anne ve babalarıyla ev ortamındaki ilişkilerini inceledikleri çalışmalarında, akran zorbalığına maruz kalan çocukların ebeveynlerinin, çocuklarının davranışlarında aşırı bir kontrol kurdukları için çocukların sosyal ortamlarda pasif roller üstlenmelerine, girişken olmamalarına ve özerklik geliştirememelerine neden olduklarını bulmuşlardır. Aynı çalışmada çocuklarının davranışlarına gerektiği gibi tepki veren ve ihtiyaçlarına duyarlı olan ebeveynlerin çocuklarının akran zorbalığına maruz kalma olasılıkları daha düşük bulunmuştur.

Sonuç olarak akran zorbalığı gösterme ve maruz kalma durumlarının her ikisinde de ebeveyn tutumlarının katkısı olduğu yapılan çalışmalarla gösterilmiştir. Bu

doğrultuda çocuklarına sevgi göstermeyen, reddedici, katı, otoriter ve cezalandırıcı anne baba davranışlarının zorbalık olaylarına katılımında etkili olduğu söylenebilir.

2.3. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, ilk olarak EKAR Kuramı çerçevesinde algılanan baba kabulüne ilişkin yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Daha sonra ise ebeveyn ilişkileri boyutunda akran zorbalığı araştırmaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

2.3.1. Baba Kabulüne İlişkin Araştırmalar

Ebeveyn Kabul Red Kuramı çerçevesinde Türkiye'de yapılan araştırmalara bakıldığında bu araştırmaların ağırlıklı olarak anne kabul veya reddi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Cenkseven, 2000; Becerik, Özdiker, 2002; Erkan, Toran, 2004, Sarıtaş, 2007; Kayahan, 2002). Ancak Türkiye'de ve dünyada yapılan çalışmalarda çocukların babalarından algıladıkları kabul veya reddin onların gelişimini çok yönlü olarak annelerinden algıladıkları kabul veya red kadar etkileyebildiği görülmüştür.

Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan ebeveyn kabul-reddi ile ilgili çeşitli çalışmaları gözden geçiren Rohner ve Britner (2002), ebeveyn kabul reddi ile genel psikolojik uyum arasında .42 ile .74 arasında korelasyon bulunduğunu, anne-baba tarafından red edilmenin çocuk ve yetişkinlerin ruhsal sağlığıyla ilişkili olduğunu bildirmişlerdir. Yine aynı araştırmanın bulgularına göre, ebeveyn kabul-reddi, depresyon gibi içselleştirme problemleri ve davranım bozuklukları ve madde kötüye kullanımı gibi dışsallaştırma sorunlarıyla ilişkili bulunmuştur.

Çeşitli ülkelerden 7563 kişinin katıldığı 43 araştırmayla yapılan meta-analiz çalışmasının sonuçları algılanan ebeveyn kabul reddi ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin tüm çalışmalarda görüldüğünü ortaya koymuştur. Hem çocukların hem de yetişkinlerin psikolojik uyumları ile çocukluk döneminde yaşanan ebeveyn kabulü arasında doğrusal ilişki olduğu görülmüştür (Khaleque ve Rohner, 2002).

Campo ve Rohner (1992), aileden algılanan kabul ve reddetme, psikolojik uyum ve duygusal istismar arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada 40 duygusal istismara uğramış ve 40 duygusal istismara uğramamış genç yetişkinle çalışmışlardır. Araştırmada duygusal istismara uğramış kişilerin çocukluklarında anne ve babalarını duygusal istismara uğramayanlardan daha reddedici algıladıkları

sonucuna ulaşılmıştır. Kolombiya’da Lila-Garcia ve Gracia (2007) tarafından, 234 çocuk ve ebeveynleri ile yapılan bir çalışmada da ebeveyn kabulü ve psikolojik uyum arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırmada hem anneden hem de babadan algılanan kabulün psikolojik uyum ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin ifadesine göre anneden algılanan kabul ile çocuğun davranışsal problemleri de anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Baba kabulünün de çocuğun davranışsal problemleri ile dolaylı olarak ilişkili olduğu ve anne kabulünün bu ilişkide aracı değişken olduğu sonucuna varılmıştır.

Veneziano ve Rohner (1998), tarafından 21 Afrika Kökenli-Amerikan, ve 37 Avrupalı-Amerikan baba ve bunların çocukları ile yaptıkları araştırmada, çocukların babalarını reddedici değil kabul edici buldukları ve algıladıkları kabul ile psikolojik uyumları arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunduğu saptanmıştır. Albukrek (2002), babanın çocuğa karşı tutumunu ve çocuğun benlik kavramı arasındaki ilişkiyi çocuk, anne ve baba algısına göre değerlendirmiştir. Araştırmada babanın çocuğuna karşı davranışları olumsuz olarak algılandıka çocuğun benlik kavramının olumsuz bir şekilde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Flouri ve Buchanan (2003), 14-18 yaşları arasındaki 2772 İngiliz genç ile yaptıkları araştırmada hem anne hem de baba ilgisinin çocukların iyi oluş düzeylerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, hem anne hem de baba ilgisinin çocukların mutluluğu ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermesinin yanı sıra baba ilgisinin daha kuvvetli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanında baba ilgisi ile mutluluk arasındaki ilişkinin, erkek çocukları için kız çocuklarında olduğu kadar güçlü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin boşanmış veya ayrı olduğu ailelerde baba ilgisi ile mutluluk arasındaki ilişkinin zayıfladığına ya da anne ilgisinin zayıf olduğunda baba ilgisi ve mutluluk arasındaki ilişkinin daha kuvvetli olduğuna dair bir bulguya ise araştırma kapsamında ulaşılmamıştır.

Hussain ve Munaf (2012), Pakistan’da, yetişkin 103 kadın ve 103 erkeğin katılımı ile gerçekleştirdikleri araştırmada, çocukluklarında babalarını kabul edici ya da reddedici algılayan yetişkinlerin psikolojik uyumlarını incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, çocukluklarında babalarından red algılayan bireylerin, babalarını kabul edici olarak algılayan bireylere göre daha yüksek düzeyde psikolojik uyumsuzluk yaşadığını göstermiştir. Ek olarak, çocukluklarında babalarından yüksek oranda red algılayan bireyler, kabul algılayan bireyler ile karşılaştırıldığında, bu bireylerin

daha yüksek düzeyde düşmanlık-saldırganlık eğilimlerine sahip oldukları, düşük öz saygı ve öz yeterlik algılarına ve daha olumsuz dünya görüşüne sahip olduklarını, duygusal tepkisizlik ve duygusal istikrarsızlık yaşadıkları bulunmuştur.

Yaşları 12-14 arasında değişen 451 Amerikalı çocuk ve ailesinin katıldığı bir araştırmada, ebeveyn-çocuk ilişkileri dört yıl incelenmiştir. Araştırma bulguları ebeveynleriyle kabul edici, sıcak ilişkileri olan çocukların kardeşleriyle ve akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirdikleri; ancak dışlanan, reddedilen çocukların ise sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıkları, akranları tarafından sevilmediklerini göstermiştir (Paley, Conger ve Harold, 2000).

Türkiye'de Erkman (2003), tarafından 10-18 yaş aralığındaki 1821 çocuk ve genç ile yapılan bir araştırmada, psikolojik uyum ve algılanan anne baba kabul reddi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçları anne reddinin yanında baba reddinin de psikolojik uyumu olumsuz etkilediğini göstermiştir. Yine Erkman ve Varan (2004), tarafından yapılan bir başka araştırmada, Türk çocuklarının hem anne hem de babalarını sıcak ve ortalama düzeyde kontrol edici algıladıkları bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların anne baba kontrolüne ilişkin algılarının psikolojik uyumlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Anne babadan algılanan kabulün de psikolojik uyumla ilişkili olduğu araştırmanın bir diğer bulgusudur.

Erkman (2009), 70 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmasında, gençlerin algılanan ebeveyn kabulü ve baba ilgisinin yılmazlık düzeyleri ile ilişkisini incelemiştir. Araştırmaya katılan kız öğrencilerin ne algıladıkları ebeveyn kabulü ne de baba ilgisi ile yılmazlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak erkek öğrencilerin algıladıkları baba ilgisi ile yılmazlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Salahur (2010), 266 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, öğrencilerin çocukluklarında algıladıkları ebeveyn kabul veya reddi ile yetişkinlikteki bağlanma özellikleri ve depresif belirti düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma bulgularına göre, ebeveyn kabul veya red düzeyinin depresyonu anlamlı olarak yordadığı , annenin saldırganlığının, babanın ise toplam red düzeyinin depresyonu yordadığı belirtilmiştir. Anneden algılanan toplam red düzeyi ile babada algılanan ihmalin yetişkin bağlanma davranışlarında hem kaygı hem de kaçınma boyutunu yordadığı bulunmuştur.

Algılanan kabul veya red düzeyi ile depresif belirti düzeyi arasındaki ilişkide yetişkin bağlanma davranışlarından hem kaygı hem de kaçınma boyutunun aracı rolü olduğu gözlenmiştir.

Yener (2005), çocukların algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin okul başarısı ve okul uyumu ile ilişkisini incelemiştir. Kız ve erkek çocukların, annelerinden ve babalarından algıladıkları kabul düzeylerinin ve psikolojik uyum düzeylerinin bir hayli yüksek olduğu; ve bu iki değişken arasında, Aile Kabul ve Reddetme Kuramı ve onu sınavan araştırma sonuçları paralelinde, anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Okul başarısı ile hem algılanan anne-baba kabulü arasında hem de çocukların psikolojik uyumları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş; bu ilişkilerde cinsiyet ve yaş farklarının bulunmadığı görülmüştür.

Gülay (2011) tarafından Denizli ilinde, anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarla yapılan bir araştırmada, anne-babaların kabul red boyutlarının çocuklarının sosyal beceri düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, anne ve babaların çocuklarına yönelik sevgi-sıcaklık, düşmanlık-saldırganlık, ilgisizlik-ihmal ve ayrışmamış red düzeylerinin çocuklarının sosyal beceri düzeyleri üzerinde anlamlı yordayıcı rolü olduğu belirlenmiştir. Ayrıca babaların çocuklarını kabul düzeyi ile çocuklarının sosyal beceri düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Babaların sıcaklık-sevgi düzeyleri arttıkça çocukların sosyal beceri düzeyleri de artmakta, kabul düzeyi azaldıkça sosyal beceri düzeyi de azalmaktadır. Babaların red içeren tutumları ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasında da olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırmalar sonucunda ebeveyn kabulü veya reddi, bireyin hayatında depresyondan psikolojik uyuma, sosyal becerilerden yetişkin ilişkilerine, psikolojik sağlamlıktan iyi oluşa dek varan geniş bir yelpazede çok yönlü etkilere sahip olduğu görülmektedir.

2.3.2. Akran Zorbalığına İlişkin Araştırmalar

Akran zorbalığı yaygın bir şekilde gözlenen ve araştırılan bir konu olması itibariyle Türkiye’de ve dünyada yapılmış çok geniş bir araştırma literatürüne sahiptir. Bu bölümde konu ile ilgili yapılan sayısız araştırmadan, akran zorbalığının dağılımına ve ebeveyn ilişkileri ile olan bağlantılarına dair bir kısım araştırmaya yer verilmiştir.

Acar (2009), dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının genel dağılımını, cinsiyet ve okul türüne göre dağılımını incelediği çalışmasında, Ankara'da farklı türde liselerde öğrenim gören 1237 öğrenci ile çalışmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre, öğrencilerin en fazla zorba/kurban grupta yer aldığı, bunu sırasıyla karışmayan, kurban ve zorba gruptaki öğrencilerin izlediği görülmüştür. Cinsiyete göre dağılımlarda, zorba, kurban ve karışmayan grupların çoğunluğunu kızların, zorba/kurban grubun çoğunluğunu ise erkeklerin oluşturduğu izlenmiştir. Cinsiyete göre akran zorbalığı grupları anlamlı olarak farklılaşırken okul türüne göre anlamlı olarak farklılaşmamıştır.

Gökler (2007), Ankara'nın merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarına devam eden 578 ilköğretim 8. sınıf öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmasında öğrencilerin %10.10'unun zorba, %27.30'unun kurban, %20.90'ının zorba-kurban olduğu belirlenmiştir. Zorbalık ve kurbanlık oranları cinsiyete göre değerlendirildiğinde, hem zorba, hem de zorba-kurban grubunda erkeklerin daha fazla olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin en fazla uğradıkları zorbalık türleri, "sözel ve fiziksel" zorbalıklar olarak saptanmıştır.

Pişkin (2010), Ankara'daki ilköğretim okullarında öğrenim gören 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinden 1154 kişinin katılımı ile bir araştırma yapmıştır. Bulgular öğrencilerin %35.1'inin "kurban", %30.2'sinin "zorba", %6.2'sinin ise "hem zorba hem de kurban" olduğunu göstermektedir. Bulgular ayrıca, "zorba" ve "zorba-kurban" grubunda erkeklerin, "kurban grubunda ise kızların daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Veriler, üst sosyoekonomik düzey (SED) okuldaki çocukların, orta ve alt SED okuldaki çocuklara oranla daha fazla zorbalık yaptıklarını göstermektedir. Araştırmada ayrıca, en yaygın zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu, bunu fiziksel zorbalığın izlediği görülmektedir.

Dölek (2002) tarafından, İstanbul'daki 9 devlet ve özel ilköğretim okulunun 5., 7. ve 9. sınıflarından seçilen 659 öğrenci ile yapılan çalışmada, okullarda zorba ve kurban sıklığının yüksek olduğu belirlenmiştir. Örneklemdeki öğrencilerin yarısı, bir dönem boyunca bir ya da iki kezden, haftada birkaç keze kadar zorbaca davranışlara uğradıklarını belirtmişlerdir.

Sistemik olarak zorbalığa uğrayanların (kronik kurban) oranı %8.17; sistemik olarak zorbalık yapanların (kronik zorba) oranı ise kızlarda %2.56; erkeklerde

%6.37 ile diğer ülkelerden yüksek bulunmuştur. Öğrenciler arasında zorbalığın türleri incelendiğinde, en sık “alay etme” davranışına rastlandığı, bunu sırasıyla “gruplara almama”, “görmezden gelme”, “o kişi hakkında yalan söyleme”, “dedikodu yapma” davranışlarının izlediği belirtilmiştir. Fiziksel zorbalık türlerine ise, görece daha az rastlanmıştır.

Çınkır ve Karaman-Kepenekçi (2006) tarafından 692 lise öğrencisi ile yapılan araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin %33,5'i sözel, %35,5'i fiziksel, %28,3'ü duygusal ve %15,6'sı cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Kurbanların genellikle birden fazla türde zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Araştırmada erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla, tekme-tokat, bıçakla saldırı, kaba fiziksel şakalar gibi fiziksel zorbalığa ve isim takma, hakaret-küfür gibi sözel zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Hem kızların hem de erkeklerin en fazla karşılaştıkları zorbalık biçimlerinin itme (kızlarda %58,1, erkeklerde, 63,5) ve isim takma (kızlarda %44,1, erkeklerde %61,8) olduğu görülmüştür.

Nansel ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan bir araştırmada, 6-10. sınıflarda eğitim göre 15.686 öğrenci ile çalışılmış ve erkek öğrencilerin kızlardan önemli ölçüde daha fazla zorbalık davranışı gösterdiği bulunmuştur. Bulgulara göre kurban gruptaki öğrencilerde de erkeklerin sayısı kızlardan fazladır. Erkek öğrenciler arasında sözel ve fiziksel zorbalık yaygın görülürken kızlarda sözel zorbalığın daha yaygın olduğu bulunmuştur.

Akran zorbalığının cinsiyetle ilişkisini inceleyen bir başka araştırma da Olweus'a aittir (1994). Bu çalışmada ortaokulda erkek öğrencilerin kızlardan dört kat daha fazla zorbaca davranışlar gösterdikleri ve kızların zorbaca davranışlara daha çok erkekler tarafından maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Erkekler arasında fiziksel zorbalık yaygınken kızlar arasından iftira atmak, dedikodu yaymak ve arkadaş ilişkilerini olumsuz etkilemek gibi dolaylı zorbalık biçimlerinin yaygın olduğu görülmüştür (akt., Acar, 2009).

Akran zorbalığının yaş ile ilişkisine dair araştırmalarda, akran zorbalığı konusunda en riskli dönemlerin son çocukluk ve ergenliğin ilk yılları olduğu söylenebilir. 18 ve 55 yaşları arasındaki katılımcılara zorbalığa uğrama anılarının sorulduğu bir araştırmanın sonucuna göre, zorbalıkla ilgili en sık hatırlanan anılar 11- 13 yaşları arasındakilerdir. (Eslea ve Rees, 2001).

Gültekin-Akduman (2010) Ankara merkezindeki bir ilköğretim okuluna devam eden 7-14 yaşları arasında 146 çocuk ile yaptığı araştırmada, akran zorbalığı ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, 7-8 yaşlarındaki çocuklarda korkutma-sindirme, açık saldırı, kişisel eşyalara saldırı ve genel akran istismarı puanları diğer yaşlara göre daha yüksek bulunurken, alay boyutundaki akran istismarı puanının yaşla birlikte arttığı görülmüştür. Taşğın da(2007) araştırmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Buna göre; 11-13 yaş aralığındaki çocuklarda zorbalık olaylarına rastlanılma oranı % 60.7 iken, bu oran 14-16 yaş aralığında % 39'a düşmektedir.

Anne-baba ilişkileri ve akran zorbalığına dair literatürde sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Olweus (1993) İskandinavya'lı gençler üzerinde yaptığı araştırmada, ana-baba tutumunun genç erkeklerde zorbalık davranışının gelişmesinde büyük bir etkisinin olduğunu belirlemiştir. Başka bir ifadeyle, zorbalık yapan erkek çocukların ailelerinin, genellikle aile içi ilişkilerde yetersiz, aile içinde fiziksel şiddeti kullanan ve okul dışında çocuklarının kendilerini ifade etmelerine fırsat tanımayan, çocuklarını hatalı bulan ebeveynler oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Smith, Twemlow ve Hoover (1999) araştırmalarında zorba ve kurban olan çocuklarla yaptıkları görüşmeler sonrasında bu çocukların tümünün aile ortamlarının da sorun olduğunu bulgulamışlardır. Bu araştırmaya göre zorba veya kurban çocuklar boşanmış ailelerden gelmekte veya ebeveynlerinin ayrı evlerde yaşamakta ya da ev ortamlarının kaotik sorunlar olduğu belirtilmektedir. Aynı araştırmada zorba ve kurbanların çoğunda yaygın olarak psikiyatrik, hukuki sorunlar olduğu ayrıca tüm zorbalarının saldırganlık içeren video oyunları oynadığı bulgulanmıştır.

Ahmed ve Braithwaite'in (2004) 4.-7. sınıflar arasında okula devam eden çocuklar ile yaptıkları araştırmalarında; zorba ve zorba/kurban olan çocukların diğer akranlarına göre daha otoriter ailelerde yetiştirildiklerini bulmuşlardır. Ergenlerin aile özellikleri ve zorbalığı inceleyen başka bir araştırmada (Hoof ve ark., 2007) yaş ortalaması 14,7 olan, 9.-11. sınıf devam eden öğrencilerde aile özelliklerinin (uyumlu veya düzensiz) zorbaca davranışlara, kurban olmaya, kişilik gelişimi ve depresyon belirtilerine arabulucu etkisi olduğunu bulmuşlardır (akt., Totan, 2008).

Akgün (2005), ergenlerin akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme davranışları üzerinde anne baba tutumlarının ve anne-baba ergen ilişkisinin rolünü incelemiştir. Çalışmaya 13-17 yaşları arasında 379 ergen katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, akran zorbalığı gösterme davranışının, anne-baba tutumlarından psikolojik özerklik ve kontrol-denetleme alt boyutu ile anlamlı olarak ilişkili olduğu, ebeveyn ergen ilişkisi açısından da baba ile iletişimin akran zorbalığı gösterme davranışını anlamlı olarak yordadığı belirtilmiştir. Akran zorbalığına hedef olma açısından da bulgular, kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol/denetleme olmak üzere tüm alt boyutların ve baba ile iletişimin anlamlı düzeyde yordadığını göstermiştir.

Turgut (2005), ilköğretim 7. Sınıf seviyesinde zorbalık eğilimi, ebeveyn kabul reddi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya İstanbul'daki okullarda eğitim gören toplam 205 7. Sınıf öğrencisi ergen katılmıştır. Bulgular, araştırmaya katılan erkeklerin anne-babalarından kızlara göre daha fazla red algıladıklarını ve zorbalık eğilimlerinin de daha fazla olduğunu göstermiştir. Zorbalık eğilimi ile ebeveyn reddi arasında pozitif anlamlı ilişki, zorbalık eğilimi ile benlik kavramı arasında negatif anlamlı ilişki olduğu da bu çalışmanın bulgularındandır.

Atik (2006) 6, 7 ve 8. Sınıfa devam eden 742 öğrenciyle yaptığı araştırmasında; zorbalığa katılmış kız öğrencilerin akademik başarısının ve aile kabul/dahil olma puanlarının düşük olduğunu yalnızlık ve psikolojik otonomi puanlarının ise yüksek olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte zorbalığa dahil olmuş erkek öğrencilerin ise dışsal denetim odağı, yalnızlık ve benlik saygısı puanlarının yüksek, ailelerinin sıkı/gözetim puanlarının ise düşük olduğunu bildirmektedir.

Totan (2008), 595 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada, ergenlerde zorbalık davranışlarını ve anne-baba ve ergen ilişkilerinin zorbalığı yordama gücünü incelemeyi amaçlamıştır. Bulgular, bireyin anne, baba ilişkilerinin ikisi birlikte arttıkça zorba ve zorba/kurban statülerinde olma olasılığını azaldığını göstermektedir. Ayrıca cinsiyete dayalı olarak anne, baba ilişkileri ele alındığında, anne ve baba ile ilişkilerin artması özellikle erkeklerde zorbalık statüsünde olmayı azaltırken katılmamış statüsünde olmayı arttırmaktadır.

Hem Türkiye'de hem de dünyada yapılan araştırmalar bireyin aile içindeki, ebeveynleri ile olan ilişkisi ve ebeveynlerini algılayış biçimi akranlarıyla olan ilişkilerinde önemli bir yordayıcı role sahip olduğuna işaret etmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bunların geçerlik ve güvenilirliği, verilerin toplanmasında izlenen işlem yolu ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel çözümler hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Çalışma Grubu

Araştırma 2011-2012 eğitim öğretim yılı güz döneminde, İstanbul ili Çekmeköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen ilköğretim okulunun 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarına devam eden 573 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması $11,5 \pm 1,36$ 'dır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf-cinsiyet dağılımları Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

<i>Sınıf</i>	<i>Kızlar</i>		<i>Erkek</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>F</i>	<i>%</i>
4	48	44,4	60	55,6	108	18,8
5	71	48	77	52	148	25,8
6	63	60	42	40	105	18,3
7	59	52,7	53	47,3	112	19,5
8	51	51	49	49	100	17,4
Toplam	292	51	281	49	573	100

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri “Ebeveyn Kabul Red/Kontrol Ölçeği (Baba Formu)”, “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılarak toplanmıştır.

3.2.1. Ebeveyn Kabul/Red Kontrol Ölçeği

Ebeveyn Kabul/Red Kontrol Ölçeği (Ek-2), ebeveynlerin çocuğu kabul ve reddetme davranışlarına ait algılamalarını ölçmek üzere Rohner, Saavedra ve Granum tarafından geliştirilmiştir (1978). Toplam 60 maddeden oluşan ölçeğin 4 alt ölçeği vardır;

- Sıcaklık ve sevgi (tersi soğukluk)
- Düşmanlık

- Kayıtsızlık ve ihmal
- Ayrışmamış reddetme.

Daha sonra bu alt ölçeklere ebeveynlerin çocukların davranışlarını düzenlemeye ve idare etmeye yönelik davranışlarını değerlendirmeyi amaçlayan “kontrol” alt boyutu da eklenerek ölçek 73 maddelik son halini almıştır.

Ölçekte yer alan her madde için “4=hemen hemen her zaman doğru”, “3=bazen doğru”, “2=nadiren doğru”, “1=hemen hemen hiçbir zaman doğru değil” olarak 4'lü likert tipi seçeneklerden birinin işaretlenmesi istenir. Sıcaklık ve sevgi alt ölçeğindeki maddeler tersine puanlanarak diğer alt ölçeklerden alınan puanlara eklenir. Böylece alt testlerden alınan puanlar toplam reddetme puanını verir. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde reddetmeyi işaret etmektedir.

Ölçeğin Türkiye'ye uyarılma çalışması ilk olarak Anjel ve Erkman tarafından yapılmıştır (1993). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılığı .90 olarak bulunmuştur. EKRÖ'ye kontrol alt ölçeğinin eklenmesiyle ölçeğin güvenirlik analizleri Erkman tarafından tekrarlanmıştır (2004).

Ölçeğin geneline ait iç tutarlılık .74 olarak bulunurken, sıcaklık, düşmanlık, kayıtsızlık ve ihmal, ayrışmamış reddetme alt ölçekleri için iç tutarlık katsayıları sırasıyla: .79, .83, .68 ve .59 olarak bulunmuştur. Kontrol alt ölçeğine ilişkin iç tutarlık ise .69 olarak bulunmuştur.

3.2.2. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği

“Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği”nin (Ek-3) orijinal formu Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilmiştir. Mynard ve Joseph (2000), ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını 11-16 yaşları arasındaki 812 çocuk üzerinde gerçekleştirmiştir. Ölçekteki maddelerin, fiziksel saldırı (.75), sözel istismar (.75), sosyal manipülasyon (.77) ve kişisel eşyalara saldırı (.73) olmak üzere dört faktör altında toplandıkları görülmüştür.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarılma çalışması Gültekin (2003) tarafından Ankara'da 11-16 yaşları arasındaki 655 kız ve erkek çocuktan oluşan bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği”nin Türkçe formunu oluşturmak amacıyla ölçeğin orijinal formunda ilk aşamada kullanılmış olan 45 madde Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu aşamada iki madde Türkiye'deki

öğrencilere uygun olmadığı düşünülerek çıkarılmış, ayrıca orijinal ölçekte bulunmayan dört yeni madde eklenmiştir; “Beni çimdiklerler”, “Hakkımda dedikodu çıkarırlar”, “Konuşma biçimimle alay ederler” ve “Bana hakaret ederler”.

Elde edilen verilere uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda orijinal ölçekten farklı olarak “terör”, “alay”, “açık saldırı”, “ilişkisel saldırı” ve “kişisel eşyalara saldırı” olmak üzere beş faktör belirlenmiştir. Terör, şiddetin doğrudan, açık açık ve fiziksel yoldan istençli olarak uygulandığı durumları kapsamaktadır. Alay, çocuğun fiziksel, kültürel ve psikolojik özelliklerinin küçümsenmesi ve aşağılanmasına ilişkin davranışları içermektedir. Açık saldırı ile terör arasındaki fark terör faktöründe yer alan davranışlardaki fiziksel şiddet durumunun açık saldırıda daha hafifletilmiş haliyle bulunmasıdır. İlişkisel saldırı, çocuğun sosyal ilişkilerinin saldırgan tarafından kasıtlı olarak bozularak, zor durumda bırakıldığı durumları kapsamaktadır. Kişisel eşyalara saldırı ise, çocuğa ait eşyalara bilerek ve isteyerek zarar verildiği çalındığı ve/veya el konulup sahiplenildiği durumları içermektedir.

Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .86 olarak belirlenmiştir. Faktörlerin iç tutarlılık katsayılarının terör için .73, alay için .68, ilişkisel saldırı için .72, açık saldırı için .72 ve kişisel eşyalara saldırı için .67 olduğu belirlenmiştir.

Ölçeğin geçerliğini belirlemek amacıyla çocuklara akran zorbalığının tanımına dayanarak akran zorbalığına maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Öğrenciler soruya verdikleri evet ya da hayır yanıtlarına göre iki gruba ayrılarak her bir alt ölçekten aldıkları puanlar açısından karşılaştırılmışlardır. Elde edilen sonuçlar bütün alt ölçekler için her iki grup arasında anlamlı bir fark olduğunu soruya evet yanıtı verenlerin hayır yanıtı verenlere göre akran zorbalığı alt ölçeklerinden anlamlı olarak yüksek puan aldıklarını göstermiştir ($p < .001$).

Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği’ndeki her maddenin karşısında “Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” sorusu eklenerek “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği” oluşturulmuştur. Ölçek bu haliyle, Ankara’da 5. Sınıf öğrencisi 95 çocuğa uygulanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .94 olarak belirlenmiştir.

Daha sonra Pekel (2004), ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını 10-11 yaş grubunda tekrarlamıştır. Bu çalışmada faktör sayısı beş olarak belirlenmiş ve Gültekin (2003) tarafından elde edilen madde sayısı korunarak 27 madde için de

tatminkâr düzeyde faktör yükü elde edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen güvenilirlik verilerine göre “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği”ne ait Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları terör için; .71, alay için; .67, açık saldırı için; .86, ilişkisel saldırı için; .80 ve kişisel eşyalara saldırı için; .76 olarak bulunmuştur.

“Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” sorusunun eklenmesiyle elde edilen “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği”ne ait iç tutarlılık katsayıları ise; terör için; .66, alay için; .74, açık saldırı için; .84, ilişkisel saldırı için; .60 ve kişisel eşyalara saldırı için; .62 olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada Pekel (2004) tarafından güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapıldıkta sonra oluşturulan 27 maddelik “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” ve “Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” sorusu eklenerek oluşturulmuş “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği” kullanılmıştır.

Ölçek; “Hiçbir zaman”, “bir kere”, “birden fazla” şeklinde derecelendirilmiş üçlü likert tipinde bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek puanlar 0-54 arasında değişmektedir. Ölçek değerlendirilirken akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde olan çocuklar kurban, akran zorbalığı gösterme puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde olan çocuklar zorba, hem akran zorbalığına maruz kalma hem de akran zorbalığı gösterme puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde olan çocuklar zorba/kurban ve bunların dışında kalan çocuklar karışmayan olarak değerlendirilmiştir.

3.2.3. Kişisel Bilgi Formu

Bu form, araştırmaya katılan bireylerin yaş, cinsiyet, okulu sevip sevmeme ve okula devam etme durumu, anne ve babanın eğitim ve birliktelik durumu, ailenin ekonomik sıkıntılarının olup olmadığı, bireyin aile içi şiddete tanık olma ve aile içinde şiddet görme durumu gibi kişisel ve demografik bilgilerini toplama amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir (Ek-1).

3.3. İşlem

Uygulamanın yapılabilmesi için gerekli izinler alındıktan sonra ilgili okula gidilerek öğrenci sayıları ve sınıf mevcutları belirlenmiştir. Daha sonra okul idaresi ile birlikte uygulama takvimi belirlenmiş ve uygulamaya başlanmıştır.

Uygulamaya başlamadan önce uygulamacı kısaca tanıtılmış ve uygulamanın amacı hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Öğrencilere uygulamadan elde edilen verilerin veli ve öğretmenlerle paylaşılmayacağı ve kâğıtlara isim yazmaya gerek olmadığı anlatılarak sorulara dürüst cevap vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda doğru ve güvenilir bilgilere ulaşabilmek için sorulara samimi cevaplar vermeleri gerektiği ve hiç boş bırakmamaları gerektiği anlatılmıştır.

Öğrencilere ilk olarak yönergesi okunduktan ve anlaşılmayan bir nokta olup olmadığı sorulduktan sonra “Ebeveyn Kabul Red/Kontrol Ölçeği” dağıtılmış tüm öğrenciler cevaplamayı bitirdikten sonra sırasıyla “Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” dağıtılmıştır. Tüm formları cevaplamayı bitiren öğrencilerden üç form takım halinde alınmış ve diğer kâğıtlarla karışmaması için birleştirilmiştir.

Uygulama araştırmacı tarafında yapılmış, okul idaresi ve öğretmenlerinden yardım alınmıştır. Her bir gruptaki uygulama yaklaşık 50 dakika sürmüştür.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlenmesi sırasında ilk olarak uygulama sonucunda kâğıtları boş bırakan, aynı maddede birden fazla işaretleme yapan ve soruların çoğunu boş bırakan öğrencilerin kâğıtları değerlendirme dışı tutulmuştur. Bu işlemler sonucunda 573 öğrenciye ait veriler analize tabi tutulmuştur.

Araştırmada toplanan veriler SPSS 15.0 istatistik paket programı kullanılarak çözümlenmiştir. Katılımcıların sınıf düzeyleri ve cinsiyete göre dağılımlarının belirlenmesi için frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır.

İlköğretim çağındaki çocukların algıladıkları baba kabul/reddi ile akran zorbalığına maruz kalma veya akran zorbalığı gösterme durumları arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki .05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Sınıf düzeylerine göre akran zorbalığı durumları incelenirken dağılımlar normal, karşılaştırılan örneklem ilişkisiz ve grup sayısı ikiden fazla olduğu için tek faktörlü ANOVA tekniği kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaştığında farkın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testleri uygulanmıştır. Varyansın homojen olup olmamasına göre hangi post hoc testinin kullanılacağına karar vermek amacıyla ilk olarak Levene's testi uygulanmış ve

varyansın homojen olarak dağılmadığı görüldüğünden tamamlayıcı post hoc testlerinden Tamhane, Dunnet T3, Games-Howell ve Dunnet C testleri uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda gruplar arası anlamlı farklılık bulunduğu durumlarda eta-kare etki büyüklüğü değeri hesaplanmıştır. Bu değer ".01" düzeyinde "küçük", ".06" düzeyinde "orta" ve ".14" düzeyinde bir değer ise "geniş" etki büyüklüğü olarak yorumlanır.

Etki büyüklüğü, örneklemden elde edilen sonuçların yokluk hipotezinde tanımlanan beklentilerden sapma düzeyini gösteren istatistiksel değerdir (Cohen, 1994; Vacha-Haasse ve Thompson, 2004). Etki büyüklüğü, genel olarak, yokluk hipotezleri ile alternatif hipotezler arasındaki farkın büyüklüğü olarak tanımlanmaktadır. Bu da, araştırma sonuçlarının pratikteki anlamlılığının bir göstergesi niteliğindedir.”(Özsoy ve Özsoy, 2013). Akran zorbalığı durumlarının, cinsiyet, okulu sevme, okula düzenli devam edip etmeme, anne ve babanın birliktelik durumları, ailenin ekonomik sıkıntısının olup olmadığı, bireyin aile içinde şiddete tanık olma ve aile içinde şiddete maruz kalma durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için dağılımlar normal ve iki ilişkisiz grup bulunduğu için bağımsız grup t testi kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, ilköğretim çağı çocuklarının algıladıkları baba kabulü ve akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumları, sınıf düzeyi, cinsiyet, okulu sevip sevmeme ve okula devam etme durumu, anne ve babanın birliktelik durumu, ailenin ekonomik sıkıntılarının olup olmadığı, bireyin aile içi şiddete tanık olma ve aile içinde şiddet görme durumu gibi değişkenlere göre incelenmiş ve elde edilen veriler analiz edilerek sunulmuştur.

4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı gruplarının frekans ve yüzde değerlerine ilişkin bulgular Tablo-2' de özetlenmiştir.

Tablo 2. Akran Zorbalığı Gruplarının Frekans ve Yüzde Değerleri (n=573)

	<i>f</i>	%
Zorba	31	5.4
Zorba/Kurban	42	7.3
Kurban	48	8.4
Karışmayan	452	78.9

Tablo-2'de sunulan veriler incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin % 5.4'ünün zorba, %8.4'ünün kurban, %7.3'ünün zorba/kurban ve %78.9'ünün de karışmayan olduğu belirlenmiştir. Herhangi bir şekilde (zorba, kurban, zorba/kurban) akran zorbalığı olaylarına karışan bireylerin oranı %21.1'dir. Bu veriler ışığında araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bölümünün zorbalık olaylarına karışmadığı, karışanlar arasında en yüksek bölümü kurban öğrencilerin oluşturduğu, bunu da zorba/kurban ve zorba öğrencilerin takip ettiği görülmektedir.

4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmaya katılan 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının dağılımına ilişkin yapılan analizler incelendiğinde karışmayan gruptaki öğrencilerin oranının (%78.9) diğer tüm gruplardaki öğrencilerin oranından fazla olduğu bulunmuştur. Oranların büyüklüğü açısından bu grubu sırasıyla kurban (%8.4), zorba/kurban (%7.3) ve zorba (%5.4) gruplar takip etmektedir. Herhangi bir şekilde zorbalık olaylarına karışan (zorba, kurban veya zorba/kurban olarak) öğrencilerin oranı ise %21.1'dir. Erken ergenlik dönemi (11-13 yaşları) akran zorbalığının en

sık görüldüğü yaşlardır (Eslea ve Rees, 2001). Taşğın (2007) 11-13 yaşları arasında zorbalık olaylarına karışma sıklığını %60,7 olarak belirtmiştir. Bu çalışmada benzer yaş grubunda zorbalığa karışma sıklığı daha düşük oranda gözlenmiş olmakla birlikte yine de önemli düzeyde bir soruna işaret etmektedir.

Pişkin (2002), akran zorbalığının yaygınlığına ilişkin yaptığı literatür taramasında zorba öğrencilerin oranının diğer gruplardan daha düşük olduğunu belirtmiştir ve bu oranın %6 ile %20 arasında değiştiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada da Pişkin'in bulguları ile tutarlı bir şekilde tüm gruplar içinde en düşük oranı zorba öğrenciler oluşturmaktadır (%5.4). Pekel ve Uçanok'un (2007) 11-16 yaşları arasındaki çocuklarla yaptıkları çalışmada en yüksek oranı bu çalışmada olduğu gibi karışmayan gruptaki çocuklar (%76.7) oluştururken, zorba/kurban grubundaki çocukların (%6.4) en düşük oranı oluşturdukları görülmüştür. Akran zorbalığı gruplarının dağılımında bu araştırmanın konusu olmayan farklı değişkenlerin de (örn; okul türü, psikolojik etkenler vb.) etkisinin olabileceği göz önünde bulundurularak, bu çalışmada karışmayan gruptaki öğrencilerin oranının fazlalığı ve zorba gruptaki öğrencilerin oranının azlığının öğrencilerin akran zorbalığı ölçeğine verdikleri yanıtlardaki yanlılıklarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bir başka deyişle araştırmaya katılan bireyler akran zorbalığı gibi olumsuz bir durum içinde bulduklarını ya da zorbaca davranışlarda bulduklarını ifade etmekten çekiniyor olabilirler. Nitekim Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick'in (2005) araştırma bulguları zorbaca davranışlara maruz kalan öğrencilerin neredeyse yarısının yaşadıkları durumu öğretmenleriyle ve ebeveynleriyle paylaşmadıklarını göstermiştir.

4.3. Algılanan Baba Kabulü ve Akran Zorbalığı Durumlarına İlişkin Bulgular

İlköğretim çağı çocuklarında algılanan baba kabulü ile akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu hesaplanmıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo-3'de verilmiştir. Buna göre, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonlar .00 ile .83 arasında değişmektedir. Örneğin, akran zorbalığına maruz kalma ile babadan algılanan sıcaklık ($r=.25$, $p<.01$) arasındaki ilişki pozitif yönde ve .01'lik düzeyde anlamlılık düzeyine sahiptir. Tabloda yüksek düzeyde anlamlılık gösteren kimi değerlerin örneklemin büyüklüğünden

kaynaklandığı bu nedenle pratik anlamda çok önemli olmayabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3. Algılanan Baba Kabulü ile Akran Zorbalığı Durumları Arasındaki İlişkilere Ait Korelasyon Katsayıları (n=573)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	1							
Akran Zorbalığı Gösterme	.51**	1						
Sıcaklık	.25**	-.22**	1					
Düşmanlık	.35**	.33**	-.49**	1				
Kayıtsızlık	.37**	.33**	-.76**	.68**	1			
Ayrışmamış Red	.32**	.34**	-.46**	.83**	.66**	1		
Kontrol	.09*	.06	.11**	.20**	-.02	.22**	1	
Soğukluk	.25**	.22**	-1.0**	.49**	.76	.46**	-.11**	1

*p<.05
*p<.01

Korelasyon analizi sonuçlarına göre;

- Akran zorbalığına maruz kalma ile, algılanan baba kabulünün düşmanlık ($r=.35$, $p=.00$), kayıtsızlık ($r=.37$, $p=.00$), ayrışmamış red ($r=.32$, $p=.00$), ve soğukluk ($r=.25$, $p=.00$) alt boyutları arasında ilişki pozitif yönde ve .01'lik anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Akran zorbalığına maruz kalma ile algılanan baba kabulünün kontrol alt boyutu arasında ($r=.09$, $p=.01$) pozitif yönde ve .05'lik anlamlılık düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur.
- Algılanan baba kabulünün sıcaklık boyutu ile akran zorbalığına maruz kalma ($r=-.25$, $p=.00$) arasında negatif yönde ve .01'lik anlamlılık düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur.
- Benzer şekilde akran zorbalığı gösterme puanları ile algılanan baba kabulünün düşmanlık ($r=.33$, $p=.00$), kayıtsızlık ($r=.33$, $p=.00$), ayrışmamış red ($r=.34$, $p=.00$) ve soğukluk ($r=.22$, $p=.00$) boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunurken sıcaklık alt boyutu ile akran zorbalığı gösterme ($r=-.22$, $p=.00$) arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.01$)

Bu bulgulara göre, algılanan baba kabulünün akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarını anlamlı olarak yordadığı söylenebilir.

4.4. Algılanan Baba Kabulü ve Akran Zorbalığı Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı durumları babalarından algıladıkları kabul ve redde göre incelendiğinde akran zorbalığına maruz kalma ile baba kabulünün reddi yansıtan düşmanlık, kayıtsızlık, ayrışmamış red ve soğukluk alt boyutlarında pozitif yönde, kabulü yansıtan sıcaklık alt boyutu ile negatif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca babadan algılanan kontrol ile de akran zorbalığına maruz kalma arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde akran zorbalığı gösterme puanları ile algılanan baba kabulünün düşmanlık, kayıtsızlık, ayrışmamış red ve soğukluk boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunurken sıcaklık alt boyutu ile akran zorbalığı gösterme arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda öğrencilerin babalarından algıladıkları red düzeyi arttıkça akran zorbalığına maruz kalma ve zorba davranışlarda bulunma olasılıklarının arttığı söylenebilir. Yine babalarından yüksek düzeyde sıcaklık ve sevgi algılayan bireylerde zorbalık olaylarına karışma oranlarının red algılayanlara göre daha düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Literatürde çocuklar arasındaki zorbalık, saldırganlık, şiddet gibi olgular ile ebeveyn ilişkileri arasındaki bağlantıları inceleyen pek çok araştırma mevcuttur (Myron-Wilson ve Rowan, 1999, Sarıtaş, 2006, Totan ve Yöndem, 2007, Buttler ve Platt, 2008). Bu araştırmaların dikkat çekici bulguları arasında zorba ve saldırgan davranışlar gösteren bireylerin aile içinde benzer davranış kalıplarıyla karşılaşmaları, anne babaları tarafından kötü muameleye maruz bırakılmaları, yeterli sevgi ve desteği görmemeleri sayılabilir. Bunun yanında zorba ve zorba/kurban grubunda yer alan bireylerin karşılaştırma grubundaki öğrencilere oranla ebeveynlerinden daha az sosyal destek gördüklerini (Demaray ve Malecki, 2003), zorba davranışları teşvik eden konumundaki çocukların ailelerinden düşük düzeyde sıcaklık ve yüksek düzeyde cezalandırıcılık algıladıklarını, zorbalığa yardım eden çocukların da ailelerini yüksek düzeyde ihmalkar olarak algılayan çocuklar olduğunu belirten (Myron-Wilson ve Rowan, 1999) araştırmalar da vardır.

Tüm bu literatür verileri zorba davranışlar gösterme ve bu davranışlara maruz kalmada ebeveyn ilişkilerinin çeşitli şekillerde etkili olduğunu doğrular niteliktedir

ve bu araştırmanın bulguları ile de paralellik göstermektedir. Spesifik olarak baba çocuk ilişkisi üzerine yapılmış araştırmaların sınırlı oluşu bu konudaki tartışma ve yoruma da sınırlılıklar getirmektedir. Ancak babaların geleneksel cinsiyet rolleri açısından bakıldığında güçle ilişkilendiriliyor olması, örneğin zorbaca davranışlar gösteren çocukların babalarını annelerinden daha güçlü algılıyor olması (Bowers, Smith ve Binney, 1999) bu tarz davranışlarda baba-çocuk ilişkisinin etkisinin yüksek olabileceğini düşündürmektedir.

4.5. Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

4.5.1. Sınıf Düzeyine Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu çalışmaya ilköğretim okullarının 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarında öğrenim gören bireyler katılmıştır. Katılımcıların sınıf düzeylerine göre dağılımı Tablo-4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

	<i>f</i>	%
4. Sınıf	108	18,8
5.Sınıf	148	25,8
6.Sınıf	105	18,3
7.Sınıf	112	19,5
8.Sınıf	100	17,4
Toplam	573	100

Buna göre çalışmaya katılan 108 (%18.8) öğrenci 4. sınıf, 148 (%25.8) öğrenci 5. sınıf, 105 (%18.3) öğrenci 6. sınıf, 112 (%19.5) öğrenci 7. sınıf ve 100 (%17.4) öğrenci de 8. sınıfta eğitim görmektedir.

Katılımcıların sınıf düzeylerine göre akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo-5 ve Tablo-6'da sunulmuştur.

Tablo 5. Sınıf Düzeylerine Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma Puanlarının Betimsel İstatistik Değerleri

	<i>Sınıf</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	4	108	39.21	11.58
	5	148	35.54	8.54
	6	105	35.66	8.99
	7	112	37.38	9.79
	8	100	38.46	9.40
Toplam		573	37.12	9.73

Tablo 6. Sınıf Düzeylerine Göre Akran Zorbalığı Gösterme Puanlarının Betimsel İstatistik Değerleri

	<i>Sınıf</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	4	108	32.03	7.03
	5	148	30.27	4.69
	6	105	30.42	4.77
	7	112	31.49	5.41
	8	100	32.89	8.87
<i>Toplam</i>		573	31.32	6.27

Araştırmaya katılan bireylerin sınıf düzeyleri açısından akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumları arasında fark olup olmadığı Tablo-7 ve Tablo-8'de belirtilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarından görülebilmektedir.

Tablo 7. Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Sınıf Düzeyleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>Kareler Toplamı</i>	<i>Serbestlik Derecesi (Sd)</i>	<i>Ortalama Kare</i>	<i>F</i>
<i>Akran Zorbalığına Maruz Kalma</i>	<i>Gruplar Arası</i>	1254.356	4	313.589	
	<i>Gruplar İçi</i>	52911.847	568	93.155	3.366
	<i>Toplam</i>	54166.202	572		

Tablo 8. Akran Zorbalığı Gösterme ve Sınıf Düzeyleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>Kareler Toplamı</i>	<i>Serbestlik Derecesi (Sd)</i>	<i>Ortalama Kare</i>	<i>F</i>
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	<i>Gruplar Arası</i>	552.174	4	138.044	
	<i>Gruplar İçi</i>	21959.449	568	38.661	3.571
	<i>Toplam</i>	22511.623	572		

Sonuçlar incelendiğinde akran zorbalığına maruz kalmanın sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir ($p=.01 < 0.05$). Bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tamhane, Dunnet T3 ve Games-Howell testleri uygulanmıştır. Bu testlerin sonucuna göre dördüncü sınıfın ortalaması ile (39.21) ile beşinci sınıfın ortalaması (35.54) arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ancak diğer ikili-sınıf düzeyi karşılaştırmalarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bu nedenle ANOVA sonuçlarında gözlenen farkın pratikteki anlamlılığını ölçmek amacıyla eta-kare etki büyüklüğü değeri hesaplanmış ve etki

büyüklüğü $\eta^2 = 0,034$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç sınıf düzeyinin akran zorbalığına maruz kalma üzerinde “küçük” etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle ANOVA sonuçlarında gözlenen anlamlı düzeyde farklılığın istatistiksel olabileceği ve pratikte önemli olmayabileceği düşünülmektedir.

Akran zorbalığı göstermede sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gözlenmiştir ($p=.007 <0.05$). Bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tamhane, Dunnet T3, Games-Howell ve Dunnet C testleri uygulanmıştır. Bu testlerin sonuçlarına göre ikili-sınıf düzeyi karşılaştırmalarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Ancak sınıf ortalamaları incelendiğinde, ANOVA sonuçlarında gözlenen anlamlı farkın en yüksek (32.03) ve en düşük (30.27) ortalamaları olan sınıf düzeyleri olan dördüncü ve beşinci sınıflar arasındaki farktan kaynaklandığı ifade edilebilir. Sınıf düzeylerinin akran zorbalığı göstermede etki büyüklüğü $\eta^2 = 0,033$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç sınıfın düzeyinin akran zorbalığı gösterme üzerinde “küçük” etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir.

4.5.2. Sınıf Düzeyine Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarının sınıf düzeyine göre incelenmesi sonucu elde edilen bulgulara göre hem akran zorbalığına maruz kalma hem de akran zorbalığı gösterme durumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir ($p=.01 <0.05$). Ayrıca bu farkın hangi gruptan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla yapılan analizlerde her iki zorbalık durumunda da en düşük ve en yüksek ortalamaların gözlemlendiği 4 ve 5. sınıflar arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. Literatürdeki kimi araştırmalar küçük yaşta çocukların zorbaca davranışlara daha fazla maruz kalırken yaş arttıkça zorbaca davranışlara maruz kalma oranının azaldığını belirtmektedir. Araştırmalara göre yaş ilerledikçe akran zorbalığına karışma azalmaktadır (Ayas 2008; Totan ve Yöndem, 2007; Olweus, 1993; Batchse ve Knoff, 1994). Bu araştırmacılar farklı bulgulara ulaşan bir grup araştırmacı ise yaş ya da sınıf düzeyi ile zorbalık davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirtmektedirler. Örneğin Demaray ve Malecki (2003) araştırmalarında 7. sınıf öğrencilerinin zorbalık puanlarının 6. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğunu

ancak akran zorbalığına maruz kalmada sınıf düzeyinin anlamlı bir farklılık oluşturmadığını bulmuşlardır. Öğrencilerin sınıf seviyesine göre zorbalık eğilimleri araştıran Champion, Vernberg ve Shipman (2003) sınıf seviyesi arttıkça kurban olmanın sistematik ve belirgin bir şekilde azalma gösterdiğini ancak sınıf seviyesinin artması ile zorbalık eğilimindeki azalma arasında sistematik bir ilişki bulunmadığını belirtmiştir. Türkiye'de yapılan akran zorbalığı çalışmalarına bakıldığında Dölek (2002), Yurtal ve Cenkseven (2006) zorbalıkta bulunma ile sınıf seviyesi arasında bir ilişki olmadığını belirtmektedirler.

Bu araştırmada sınıf düzeyi arttıkça akran zorbalığına kurban olma düzeyi açısından düzenli bir azalma gözlenmemiştir. Bunun nedeninin yaş aralığının az olması olduğu düşünülmektedir.

4.5.3. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyetlerine göre akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme puan ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi uygulanmıştır. Cinsiyete göre akran zorbalığı ölçeğinden elde edilen puanlara ilişkin ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığını gösteren t-testi sonuçları Tablo-9'da özetlenmiştir.

Tablo 9. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Kız	292	37.13	9.019	0.07	.994
	Erkek	281	37.12	10.436		
Akran Zorbalığı Gösterme	Kız	292	30.07	5.301	-2.532	.015
	Erkek	281	31.97	7.097		

Bu veriler ışığında katılımcıların akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri cinsiyete göre incelendiğinde akran zorbalığına maruz kalma açısından kız ve erkek öğrencilerin ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir ($t=0.07$, $p>.05$). Ancak, akran zorbalığı gösterme açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı fark gözlenmektedir ($t=-2.432$, $p>.05$). Başka bir ifadeyle, erkek öğrencilerin ($M=31.97$) akran zorbalığı gösterme

ortalamlarının kız öğrencilerin ortalamasından (M=30.70) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.5.4. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın bulgularına göre akran zorbalığına maruz kalmada cinsiyet anlamlı bir farklılık oluşturmazken, zorbaca davranışlar göstermede erkek öğrencilerin ortalamalarının kız öğrencilere oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Buradan hareketle hem erkek hem de kız öğrencilerin zorbaca davranışlara benzer oranlarda maruz kalırken, erkeklerin kızlardan daha fazla zorbaca davranışlar gösterdikleri söylenebilir. Araştırmanın bu bulgusu literatürdeki birçok araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir (Salmivalli ve Nieminen, 2002; Mouftapa ve ark., 2004; Satan, 2006). Örneğin Olthoff ve Goosses (2007), 10-13 yaşlarındaki ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmasında erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla zorbalık davranışları gösterdiklerini, kızların ise daha çok mağdur olarak zorbalık olaylarında yer aldığını bulmuştur. Türkiye'de yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar gözlenmiştir. Pişkin (2006) Ankara'da 4 ilköğretim okulunda 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarında okuyan 1154 öğrenci üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında zorba grupta yer alan erkek öğrencilerin oranının kızlardan anlamlı bir biçimde yüksek olduğunu bulmuştur. Çinkır ve Kepenekçi (2000) yapmış oldukları araştırmada yönetici ve öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre okullarda zorbalığı en fazla erkek öğrencilerin yaptığını belirlemiştir.

Kimi araştırmalar da erkeklerin hem zorbalık hem de mağduriyet anlamında kızlardan daha yüksek puanlara sahip olduklarını belirtmektedirler (Bernstein ve Watson, 1997; Bosworth ve ark., 1999; Kartal ve Bilgin, 2004). Bunun yanında cinsiyet ile zorbalık olayları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını söyleyen araştırmalar da mevcuttur (Dölek, 2002; Demaray ve .Malecki, 2003).

Literatürdeki bu farklı bilgilerin varlığı yaş ya da sınıf düzeyinin zorbalık davranışları üzerindeki etkisinin kültürlere ya da kişisel değişkenlere göre değişebileceğini düşündürmektedir.

4.5.5. Okulu Sevip Sevmemeye Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların okullarını sevip sevmemeleri ile akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme puanlarının ortalamaları arasında anlamlı fark olup

olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi uygulanmıştır. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığını gösteren t-testi sonuçları Tablo-10'da özetlenmiştir.

Tablo 10. Okulu Sevme Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Okulu Sevme</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Evet	525	36.84	9.412		
	Hayır	47	40.47	12.406	-2.457	.014*
Akran Zorbalığı Gösterme	Evet	525	31.04	5.525		
	Hayır	47	34.62	11.372	-3.790	.000*

*p<.05

Tablo-10'deki veriler incelendiğinde katılımcıların okulu sevip-sevmemeleri ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okulu sevmediğini belirten öğrencilerin ortalamalarının hem akran zorbalığı göstermede ($t=-3.79$, $p>.05$, $M=34.62$) hem de akran zorbalığına maruz kalmada ($t=-2.457$, $p>.05$, $M=40.47$) okulu sevdiğini ifade edenlerinkinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

4.5.6. Okulu Sevme Durumuna Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre katılımcıların okulu sevip-sevmemeleri ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okulu sevmediğini belirten öğrencilerin ortalamalarının hem akran zorbalığı göstermede, hem de akran zorbalığına maruz kalmada okulu sevdiğini ifade edenlerinkinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Zorbalık olaylarının sıklıkla okul ortamında meydana gelmesinin bireylerin okula ilişkin algılarını da olumsuz yönde etkileyebileceğini düşündürmektedir. Bu konudaki sınırlı sayıda araştırmanın bulguları da bu yöndedir. Zorbalık olaylarının okula gitmek istememe, akademik başarılarında düşüş, okuldan ve okul etkinliklerinden kaçınma gibi sonuçları olabileceğini belirten araştırmalar mevcuttur (Hazler, Hoover ve Oliver, 1992; Banks, 1997; Borg, 1998). Bununla birlikte zorbalık yapan ya da bu davranışlara maruz kalan öğrencilerin akademik başarısının daha düşük olduğu, okula daha az bağlandıkları (Spriggs, Iannotti, Nansel ve Haynie, 2007) gibi bulgular da bulunmaktadır.

4.5.7. Okula Devamsızlık Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Göstermeye İlişkin Bulgular

Katılımcıların okula düzenli devam edip etmemeleri ile akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumları arasında anlamlı düzeyde bir fark olup olmadığının belirlenmesi amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo-11'de özetlenmiştir.

Tablo 11. Okula Devam Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Mazeretsiz Devamsızlık</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. Sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Akran Zorbalığına Maruz Kalma</i>	Evet	22	35.95	10.477	-.582	.561
	Hayır	550	37.19	9.708		
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	Evet	22	34.09	12.344	2.109	.035
	Hayır	550	31.22	5.901		

Tablo-11'de yer alan veriler incelendiğinde katılımcıların akran zorbalığına maruz kalmaları ($t=-.582$, $p>.05$) ile okula düzenli devam etme durumları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Akran zorbalığı gösterme açısından ise okula düzenli devam edip etmemeleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t=2.109$, $p<.05$). Başka bir deyişle, okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin akran zorbalığı gösterme puanları ($M=34.09$), düzenli devam edenlere ($M= 31.22$) göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

4.5.8. Okula Devam Durumuna Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların akran zorbalığına maruz kalmaları ile okula düzenli devam etme durumları arasında anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur. Akran zorbalığı gösterme açısından ise okula düzenli devam edip etmemeleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Başka bir deyişle, okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin akran zorbalığı gösterme puanları, düzenli devam edenlere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Okul, zorbalıların aksine kurbanlar için güvensizliğin hüküm sürdüğü, korku duyulan ve mutsuz olunan bir mekandır (Pişkin, 2002). A.B.D.'de yapılan bir araştırmada öğrencilerin yaklaşık %7'sinin ayda en az bir kez zorba öğrenciler yüzünden okula gitmeyip evde kalmayı tercih ettikleri bulunmuştur (Banks, 1997). Zorbaca davranışlara maruz kalma çocuklar için zorlayıcı deneyimlerdir ve çocukların bu

deneyimleri yaşadıkları ortamlardan kaçınmaları anlaşılır bir sonuç olarak görülmektedir. Ancak bu araştırmada öğrencilerin zorbalık mağduru olmaları ile okula devam durumları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmamasının araştırmanın sınırlılıkları ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

Zorba öğrencilerin özelliklerine ilişkin bazı araştırmalarda bu öğrencilerin ortaokul ve lisede yüksek okul bırakma oranlarına sahip olduğu (Harris ve Petrie, 2003; akt., Buttler ve Platt, 2008), akademik başarılarının standardın altında olduğu ve okul ortamını olumsuz algıladıkları gibi bulgulara ulaşılmıştır (Nansel ve ark., 2001). Bu bulgular okula devam problemi olan öğrencilerin zorbalık puanlarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu yönündeki araştırma bulgusuyla da paralellik göstermektedir.

4.5.9. Ailelerin Ekonomik Sıkıntısının Olup Olmamasına Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumlarının ailelerinin ekonomik sıkıntılarının olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t-testi tekniği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre bireylerin akran zorbalığı durumları ve ailelerinin ekonomik sıkıntılarına ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo-12’de verilmiştir.

Tablo 12. Ailenin Ekonomik Sıkıntı Çekme Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Ekonomik Sıkıntı</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. Sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Akran Zorbalığına Maruz Kalma</i>	Yok	452	36.35	9.318	-3.712	.000
	Var	121	40.01	10.697		
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	Yok	452	30.96	5.881	-2.669	.008
	Var	121	32.67	8.261		

Tablo-12’deki veriler incelendiğinde katılımcıların ailelerinin ekonomik sıkıntısının olup-olmaması ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Hem akran zorbalığı göstermede ($t=-2.669$, $p<.05$) hem de akran zorbalığına maruz kalmada ($t=-3.712$, $p<.05$) ailede ekonomik sıkıntı yaşadıklarını belirten öğrencilerin ortalamalarının ($M=40.01$, $M=32.67$) ailede ekonomik sıkıntı yaşamadıklarını belirten öğrencilerinkinden ($M= 36.35$, $M=30.96$) daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

4.5.10. Ailenin Ekonomik Sıkıntısının Olup Olmamasına Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada ailelerin ekonomik sıkıntısının olup olmadığı araştırmaya katılan bireylerin algılarına göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları katılımcıların ailelerinin ekonomik sıkıntısının olup-olmaması ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Hem akran zorbalığı göstermede hem de akran zorbalığına maruz kalmada ailede ekonomik sıkıntı yaşadıklarını belirten öğrencilerin ortalamalarının ailede ekonomik sıkıntı yaşamadıklarını belirten öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu veriler zorbaca davranış düzeyi arttıkça aile içindeki ekonomik sıkıntılardan etkilenme oranının da arttığını, bir başka deyişle ekonomik sorun yaşayan ailelerin çocuklarında zorba davranışların daha sık görülebileceğini bildiren Sarıtaş'ın (2006) bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Ancak literatürde ailenin ekonomik sıkıntılarının zorba davranışlar üzerinde anlamlı düzeyde bir etkisinin olmadığını bildiren araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Demaray ve Malecki (2003) araştırmalarında zorbaca davranışlar gösterme ve bu davranışlara maruz kalma ile ailenin yoksulluk durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını bildirmişlerdir. Bosworth (2003) de ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin bireylerin zorba ya da kurban olma durumlarını anlamlı düzeyde yordamayacağını bildirmiştir. Gofin, Palti ve Gordon (2002) tarafından Kudüs'de 11 okulda 14-16 yaşları arasında 1182 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öğrenciler tarafından algılanan ekonomik düzey ile zorbaca davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Türkiye'de yapılan araştırmalarda da Satan (2006) algılanan ekonomik düzey değişkenine göre zorbalık davranışlarında anlamlı bir fark saptanmadığını bulmuştur. Pişkin (2003) ise kurban konumundaki öğrencilerin sosyo-ekonomik düzey açısından farklılaşmadığını, zorbaların en fazla üst sosyo-ekonomik düzeyden, zorba/kurbanların ise en fazla alt sosyo-ekonomik düzeyden geldiklerini belirtmiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre ise ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntılardan bir şekilde çocukları etkilediği söylenebilir. Bu etkinin ne şekilde olduğu

ve zorbalık olaylarını yordayıp yordamayacağı ise araştırmanın sınırlılıkları içerisinde.

4.5.11. Anne ve Babaların Birliktelik Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan bireylere, anne ve babalarının birlikte mi yoksa boşanma veya ebeveynlerden herhangi birinin ölümü nedeniyle ayrı mı oldukları kişisel bilgi formu aracılığı ile sorulmuştur. Buradan elde edilen verilerle bireylerin akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı göstermelerinin anne babalarının birliktelik durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir. Bu analiz yapılırken bağımsız gruplar t-testi tekniğinden yararlanılmıştır. Bireylerin akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumlarının anne babalarının birliktelik durumlarına göre incelenmesine ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo-13'te sunulmuştur.

Tablo 13. Anne Babanın Birliktelik Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Anne-Baba Birliktelik</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. Sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Akran Zorbalığına Maruz Kalma</i>	<i>Evet</i>	540	37.04	9.679	-.482	.630
	<i>Hayır</i>	25	38.00	10.669		
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	<i>Evet</i>	540	31.24	6.114	-.897	.256
	<i>Hayır</i>	25	32.68	7.925		

Tablo-13'te yer alan veriler incelendiğinde katılımcıların anne ve babalarının birliktelik durumları ile akran zorbalığına maruz kalma ($t=-.482$, $p>.05$) ve akran zorbalığı göstermeleri ($t=-.897$, $p>.05$) arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmadığı görülmektedir.

4.5.12. Anne ve Babanın Birliktelik Durumuna Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Katılımcıların anne ve babalarının boşanma ya da ölüm sebebi ile ayrı mı yoksa birlikte mi olduğuna göre zorbalık durumlarının incelenmesi sonucunda elde edilen veriler, anne babanın birlikte ya da ayrı olması ile katılımcıların akran zorbalığı gösterme ya da akran zorbalığına maruz kalmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermiştir. Bu bulgu Sourander ve arkadaşlarının (2000) yapmış oldukları araştırmada, çocukların zorbacı davranışlar göstermede ve aile içerisinde zorbacı davranışlara maruz kalmada, ailenin eğitim seviyesinin, sosyoekonomik

durumunun ve aile yapısının(birlikte/ayrı/tekrar evlenmiş) önemli bir etmen olmadığı bulgusu ile paralellik göstermektedir. Buna karşılık Bond ve arkadaşları (2001) sosyoekonomik düzeyden daha çok aile yapısının, ayrı ve boşanmış aileden olmanın zorbacı davranışlar göstermede ve aile içerisinde zorbacı davranışlara maruz kalmada önemli olduğunu belirlemişlerdir.

Geçmişte yapılan çalışmalarda anne ve babanın akran ilişkileri üzerindeki etkisinin daha çok ebeveynlik tutumları ya da ebeveyn-çocuk ilişkileri açısından değerlendirildiği görülmüştür (Bowers, Smith ve Binney, 1992; Baldry ve Farrington, 2000; Totan ve Yöndem, 2007). Anne ve baba arasındaki ilişkinin doğrudan çocuğun akran ilişkilerini etkileyip etkilemediği konusunun ise çok fazla araştırılmamış olması konunun tartışma ve yorumuna da sınırlılıklar getirmektedir. Bununla birlikte Candan (2006) yaptığı araştırmada anne ve baba arasındaki ilişkinin çatışmalı olmasının çocuğun aileden algıladığı kabul veya red açısından anne ve babanın boşanmış olmasından daha önemli düzeyde etkisi olduğunu bulmuştur. Bu veri de çocuğun psikolojisi üzerinde boşanma ya da ayrı olmaktan çok anne baba ilişkisinin niteliğinin daha önemli olduğunu düşündürmektedir.

4.5.13. Aile İçi Şiddete Tanık Olmaya Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların aile içi şiddete tanıklık etmeleri ile akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme puanlarının ortalamaları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma bağımsız gruplar t-testi tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bireylerin akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı göstermelerinin aile içinde şiddete tanık olup olmamalarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo-14'te özetlenmiştir.

Tablo 14. Aile İçi Şiddete Tanık Olma Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Şiddete Tanık Olma</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. Sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Akran Zorbalığına Maruz Kalma</i>	<i>Evet</i>	45	45.29	12.339	6.031	.000
	<i>Hayır</i>	527	36.44	9.164		
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	<i>Evet</i>	45	35.13	8.385	4.300	.000
	<i>Hayır</i>	527	31.00	5.963		

Tablo-14'teki veriler incelendiğinde bireylerin aile içi şiddete tanık olma durumları ile akran zorbalığına maruz kalmaları ($t=6.031$, $p<.05$) ve akran zorbalığı göstermeleri ($t=4.300$, $p<.05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Hem akran zorbalığı göstermede hem de akran zorbalığına maruz kalmada aile içi şiddete tanık olduğunu belirten öğrencilerin ortalamalarının tanık olmadığını ifade edenlerinkinden ($M=36.44$, $M=31.00$) daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

4.5.14. Aile İçi Şiddete Tanık Olmaya Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmaya katılan bireylerin aile içi şiddete tanık olma durumları ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Hem akran zorbalığı göstermede hem de akran zorbalığına maruz kalmada aile içi şiddete tanık olduğunu belirten öğrencilerin ortalamalarının tanık olmadığını ifade edenlerinkinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Aile çocuğun ilk sosyal ortamıdır ve aile içinde öğrenilen davranış kalıplarının çocuğun bulunduğu diğer sosyal ortamlarda ortaya çıkması da beklendik bir sonuçtur. Bu bağlamda aile bireyleri arasında şiddete şahit olan çocukların akran ilişkilerinde şiddete başvurmaları ya da şiddete maruz kalmaları şaşırtıcı görünmemektedir. Nitekim McClosky ve Stuewie (2001) aile içi şiddete tanık olan bir çocuğun diğer çocuklara oranla arkadaşlarıyla daha fazla çatışma yaşadığını ve en iyi arkadaşıyla sorunlar yaşadığını bulmuşlardır. Bowers ve arkadaşları da (1994) zorba gruptaki çocukların aile içinde şiddetle karşılaştıklarını ve aile bütünlüğünden uzak olduklarını belirtmişlerdir. Hoover (2005) kişisel faktörlerin önemli olduğunu da vurgulayarak aile içi şiddet ve çatışmanın çocukları zorbalığa ittiğini bildirmektedir. Dolayısıyla zorba davranış gösteren çocukların aile içindeki tartışma, kavga ve anne baba arasındaki uyumsuzluktan etkilendiği görülmektedir (Sarıtaş, 2006). Bu araştırmanın bulgularının da tüm bu verilerle uyumlu olduğu görülmüştür.

4.5.15. Aile İçi Şiddet Görmelerine Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan bireylerin aile içinde şiddete maruz kalıp kalmadıklarını belirlemek amacıyla kişisel bilgi formunda "aile üyeleri tarafından size şiddet uygulanır mı?" sorusu sorulmuştur. Buradan elde edilen ortalamalar ile akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme puanlarının ortalamaları

bağımsız gruplar t-testi tekniği ile karşılaştırılmıştır. Böylece bireylerin akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumlarının aile içinde şiddet görüp görmemelerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Aile içinde şiddet görme ve akran zorbalığı durumlarına ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo-15’de özetlenmiştir.

Tablo 15. Aile İçinde Şiddet Görme Durumuna Göre Akran Zorbalığına Maruz Kalma ve Akran Zorbalığı Gösterme Puanları Arasındaki Farka İlişkin Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	<i>Ailede Şiddet Görme</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>St. Sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Akran Zorbalığına Maruz Kalma</i>	<i>Evet</i>	37	44.59	12.956	4.915	.000
	<i>Hayır</i>	535	36.62	9.268		
<i>Akran Zorbalığı Gösterme</i>	<i>Evet</i>	37	34.68	8.347	3.384	.001
	<i>Hayır</i>	535	31.10	6.051		

Tablo-15’deki veriler incelendiğinde katılımcıların aile içinde şiddet görmeleri ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hem akran zorbalığı göstermede ($t= 3.384$, $p<.05$) hem de akran zorbalığına maruz kalmada ($t=4.915$, $p<.05$) aile içi şiddete maruz kaldığını belirten öğrencilerin ortalamalarının ($M=34.68$, $M= 44.59$) maruz kalmadıklarını ifade edenlerinkinden ($M=31.10$, $M=36.32$) daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

4.5.16. Aile İçi Şiddete Maruz Kalmaya Göre Akran Zorbalığı Durumlarının İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmaya katılan bireylerin aile içinde şiddet görmeleri ile akran zorbalığına maruz kalmaları ve akran zorbalığı göstermeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hem akran zorbalığı göstermede hem de akran zorbalığına maruz kalmada aile içi şiddete maruz kaldığını belirten öğrencilerin ortalamalarının maruz kalmadıklarını ifade edenlerinkinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir ki bu bulgular da geçmişteki araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Hoover (2005) aile içinde şiddete maruz kalmanın, ayrımcılığa ve arkadaş zorbalığına karşı olumlu görüş geliştirmede ve sosyal zeka, sosyal baskınlık, kendine güven yoluyla zorbalık yapmada etkili olduğunu belirtmektedir. Olweus (2003) erkek çocukların zorbalık düzeyinin aile tarafından kullanılan fiziksel cezayla alakalı olduğunu belirtmektedir. Buttler ve Platt (2008) zorba çocukların ebeveynlerinin

cezalandırıcı, sert ve itaate zorlayan bir şekilde davranmaya eğilimli olduklarını belirtmiştir.

Kurbanlar açısından bakıldığında ise durum biraz daha farklı görünmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin saldırganlık gelişimini nasıl etkilediği hakkında birçok araştırma olmasına rağmen, ebeveyn-çocuk ilişkisinin, çocukların akranları tarafından kurban edilmesi olasılığına nasıl bir katkı yaptığına yönelik oldukça az araştırma yapılmıştır (Rodkin ve Hodges, 2003; akt.,Satan, 2006). Bu konuda anneye özgü aşırı koruyuculuk ve anne-çocuk yakınlığının, özellikle erkekler arasında, mağduriyetle pozitif anlamda ilişkili olduğu (Olweus, 1994), anne ile saplantılı bağlanma biçiminin de içedönük davranışlar ve mağduriyeti ortaya çıkardığına ilişkin (Rodkin ve Hodges, 2003; akt.,Satan, 2006) kimi araştırma bulguları mevcuttur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

İlköğretim çağı çocuklarında akran zorbalığı gösterme ve maruz kalmalarının ebeveyn Kabul Red Kuramına göre incelendiği bu çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır.

1. İlköğretim çağı çocuklarının babalarından algıladıkları kabul veya red ile bu bireylerin akran zorbalığına maruz kalma veya akran zorbalığı gösterme durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. İlköğretim çağı çocuklarının babalarından algıladıkları kabul veya red ile akran zorbalığı durumları bireylerin demografik özelliklerine göre (yaş, cinsiyet, okulu sevme, okula devam durumu, anne-baba eğitimi, ailenin ekonomik durumu, anne-babanın birliktelik durumu, aile içinde şiddet görme veya şiddete tanık olma) anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?

Araştırma sonucu elde edilen bulgular ışığında ulaşılan vargılar şu şekildedir.

- Öğrencilerin büyük bölümü zorbalık olaylarına karışmamakla beraber; karışanlar arasında en yüksek bölümü kurban öğrenciler oluşturmakta, bunu da zorba/kurban ve zorba öğrenciler takip etmektedir.
- Akran zorbalığına maruz kalma durumu; algılanan baba kabulünün düşmanlık, kayıtsızlık, ayrışmamış red, soğukluk ve kontrol alt boyutları ile pozitif yönde, sıcaklık boyutu ile de negatif yönde ilişkilidir.
- Benzer şekilde akran zorbalığı gösterme durumu; algılanan baba kabulünün düşmanlık, kayıtsızlık, ayrışmamış red ve soğukluk boyutları pozitif yönde, sıcaklık alt boyutu ile de negatif yönde ilişkilidir.
- Akran zorbalığına maruz kalmanın sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir, bu farklılık dördüncü sınıf ile beşinci sınıflarda kendini göstermektedir.
- Akran zorbalığı göstermede de benzer şekilde sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmekte ve bu farklılık en yüksek ve en düşük ortalamaları gösteren dördüncü ve beşinci sınıflardan kaynaklanmaktadır.

- Akran zorbalığına maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında bir fark bulunmazken, zorbalık gösteren erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla olduğu görülmüştür.
- Okulu sevmeme durumu; hem akran zorbalığı gösterme hem de zorbalığa maruz kalma ile anlamlı düzeyde ilişkilidir. Akran zorbalığı gösteren / maruz kalan öğrenciler içerisinde okulu sevmeyen öğrencilerin oranı diğerlerinden fazladır.
- Okula düzenli devam etme; akran zorbalığına maruz kalma ile anlamlı düzeyde ilişkili değildir. Akran zorbalığı göstermede ise okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin daha çok zorbalık davranışları gösterdiği görülmüştür.
- Anne ve babanın birliktelik durumu akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme durumu ile anlamlı düzeyde ilişkili görünmemektedir .
- Aile içi şiddete tanık olma durumu hem akran zorbalığına maruz kalma ile hem de akran zorbalığı gösterme anlamlı olarak ilişkilidir. Aile içi şiddete tanık olduğunu ifade eden öğrenciler; daha fazla zorbalık göstermekte ve daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır.
- Bireyin aile içinde şiddet görmesi akran zorbalığı durumları ile anlamlı düzeyde ilişkilidir. Aile içi şiddete tanık olduğunu belirten öğrenciler; daha fazla zorbalık göstermekte ve daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır.

5.2. Öneriler

Bu kısımda yer alan öneriler iki grup halinde sunulmuştur. İlk grupta araştırma bulgularından yola çıkarak akran zorbalığı durumlarının belirlenmesi, önleme ve müdahale ile ilgili bazı öneriler konu ile ilgili alan çalışanlarına aktarılmıştır. İkinci grupta ise araştırmacılara gelecekteki çalışmalar için yol gösterici olabilecek önerilere yer verilmiştir.

5.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler

Bu araştırma İstanbul ili Çekmeköy ilçesinde öğrenim gören 9-14 yaş gurubundaki çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Gelecek araştırmalarda örneklemin daha büyük olması ve farklı yerleşim yerlerinden seçilmesi elde edilen verilerin genellenebilirliği açısından yararlı olacaktır.

Bu araştırmada bireylerin akran zorbalığı durumları babaları ile ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Diğer aile bireyleri ile etkileşimlerinin bireylerin akran ilişkileri üzerindeki etkilerinin de araştırılması alan yazına katkıda bulunacaktır.

Araştırmada verilerin akran zorbalığını yaşıyan ya da yaşaması muhtemel çocuklardan toplanmış olması araştırmanın sınırlılıkları içerisinde. Akran zorbalığı olaylarında etkisi bulunan aile, okul, öğretmen vb. gibi katılımcılardan da bilgi toplanması daha objektif sonuçların elde edilmesinde yararlı olacaktır.

Toplumsal değişimler, teknolojik gelişmeler vb. gibi koşulların sosyal ilişkilere yansımaları göz önüne alınarak akran zorbalığı olaylarının da farklı bakış açıları altında incelenmesi, örneğin sanal zorbalık vb. gibi durumların araştırılması konunun yaşanılan çağın koşulları içinde anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

5.2.2. Uygulamaya Dönük Öneriler

Bireylerin akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarının hem algılanan baba kabul reddi ile hem de aile içi şiddet görme ve şiddete tanık olma ile anlamlı düzeyde ilişkili olması, zorbalık olaylarında aile ilişkilerinin rolüne dikkat çekmektedir. Zorbalık çocuk açısından yıpratıcı bir deneyimdir ve akran grupları arasında yaşandığından bu olayların anne baba tutumları ile ilişkileri gözden kaçabilmektedir. Bu noktada ebeveynlerin davranışlarının çocuklarının yaşamları üzerinde ne tür yansımaları olacağı konusunda bilinçlendirilmesi önemli görülmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar göstermiştir ki bu ilişkinin etkileri bireyin tüm yaşamı üzerinde çok boyutlu ve kalıcı etkilere sahip olabilmektedir. Anne babaların bu bilinçle hareket ederek çocukları ile ilişkilerini düzenlemeleri çocuğun çok yönlü olarak sağlıklı gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle ebeveyn çocuk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve destek çalışmaları planlanabilir. Anne babaların danışmanlık hizmetlerine erişimlerinin yaygınlaşması ve kolaylaştırılması konusunda çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, Türkiye’de aile danışması hizmetleri bir an önce tesis edilip- yaygınlaştırılmalıdır. Bu hizmetler toplum merkezli ruh sağlığı anlayışı çerçevesinde mahalli düzeyde kurulmalı ve bütün ailelerin erişebileceği nitelikte olmalıdır.

Akran zorbalığı olayları en fazla okul ortamında meydana gelmektedir. Bu olayların yaşanması da okulun çocuklar açısından güvensiz ve sevilmeyen bir yer olarak

algılanmasına neden olmaktadır ki bir çok zorbalık vakasında güvenliğin tehdit edildiği de bir gerçektir. Bu nedenle zorbalık olaylarının önlenmesi ve azaltılmasında okul ve çevresinin güvenliği konusunda yapılacak iyileştirmeler önemli bulunmaktadır. Okul güvenliğinin artırılması konusunda çalışmalar yapılabilir, gerekli bulunursa güvenliği sağlamakla görevli kişi ve kurumlarla işbirliğine gidilebilir. Bunun yanında hem okulun sevilen bir yer olarak algılanmasına yardımcı olmak hem de çocukları farklı alanlarda etkinliklere yönlendirerek şiddet olaylarından uzak tutmak amacıyla çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler planlanabilir ya da artırılabilir. Ayrıca çocuklara okul ortamında sistematik ve profesyonel destek sağlayabilecek konumda bulunan rehberlik birimlerinin işlerliğinin ve sunduğu hizmetlerin kalitesinin artırılması için gerekli düzenlemeler yapılabilir. Psikolojik danışma ve rehberlik servislerinin tüm okul personeli, aile bireyleri ve ilgili kişi/kurumlarla işbirliği içinde bulunması önleyici çalışmaların ve müdahale hizmetlerinin etkinliğinde yarar sağlayabilir. Tüm bunlar düşünüldüğünde okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik servisi çalışanlarının sayıca yeterli, zorbalık olayları ve bu olaylara yaklaşım konusunda donanımlı olması, sunulan hizmetin nitelikli ve herkes tarafından erişilebilir hale getirilmesi elzem görülmektedir.

Aile içinde şiddete tanık olan ve şiddete maruz kalan çocukların zorbalık olaylarına katılma sıklığının daha fazla olduğu düşünülürse ailelerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesi çocuğun da sosyal ilişkilerinde problem çözmek için şiddete başvurmasının önüne geçebilir. Aile çocuğun sosyal ilişkileri ilk olarak öğrendiği yerdir. Çocuk bu ortamda edindiği becerileri ya da modellediği davranışları diğer sosyal ortamlarına aktarmaktadır. Aile içinde yaşanan çatışmaların sağlıklı yollarla çözüldüğü bir ortamda büyüyen çocuğun okul ve arkadaş çevresi gibi sosyal ortamlarda yaşadığı problemlerin çözümünde şiddete daha az başvurması beklenmektedir. Bu nedenle şiddet ve zorbalık gibi olaylara müdahale planlaması yapılırken çocuğun aile ilişkileri ve ailenin tüm bireyleri arasındaki ilişki örüntülerinin göz önünde bulundurulması ve gerekli görülürse aileye çatışma çözme konusunda destek verilmesi düşünülebilir. Aile içinde şiddete tanık olan veya maruz kalan çocuklara bu yaşantılarının etkilerinin azaltılması amacıyla psikolojik destek sağlanabilir. Önleyici çalışmalar kapsamında psikolojik danışmanlar tarafından aile eğitimleri planlanabilir. Bu

eğitimler zorbalık olayları hakkında bilgilendirme çalışmalarını içerebilir. Bunun yanında aile içi şiddeti önleme amacıyla ailelere danışmanlık hizmetleri sunulabilir ve aile bireylerinin problem çözme becerilerinin geliştirilmesi yönünde çalışmalar planlanabilir. Okul personeline yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılabilir ve zorbalık olaylarına bir şekilde katılımı bulunan bireylerin ortak bir yaklaşım içinde hareket etmelerini sağlayacak şekilde işbirliği organize edilebilir.

Zorbalık olaylarının sıklığının azımsanmayacak düzeyde olduğu bilinmektedir. ocuk ve ergenlerin bu yıkıcı yaşantılarla daha fazla yüzyüze gelmeden müdahale çalışmalarının planlanması ve önleyici tedbirlerin alınması büyük önem taşımaktadır. Bu alışmalar planlanırken bütüncül bir yaklaşım ile ocuk, aile, okul ve çevreye yönelik durumların iyi analiz edilerek buna göre adımların atılması önerilmektedir.

Bu araştırma, hem baba-ocuk ilişkisine hem de akran zorbalığı olaylarına birebir çocukların algılayışı çerçevesinden bir bakış sunmayı hedeflemiş ve bu yönde gerçekleştirilmiştir. Çocukluk bireyin yaşantısının en özel parçalarından biridir ve bu dönemde edinilen deneyimlerin etkisinin uzun vadeli olduğu bilinmektedir. Ayrıca ocukların dünyayı ve insanları algılayışlarındaki farklılık ve hassasiyet bu kıymetli varlıkları anlama yolundaki her türlü çabayı önemli kılmaktadır. Bu alışma, çocukları anlama yolunda atılmış küçük bir adımdır ve her bireyin anavatanı olan çocukluğunu güzelleştirmek adına az da olsa bir katkı sağlamış olması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2009). Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve psikolojik belirtiler. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmed, E. & Braitwaite, V. (2004). What, me ashamed?: Shame management and school bullying. *Journal of Research In Crime And Delinquency*, 40(10), 1-26.
- Akgün, S. (2005). Akran zorbalığının anne-baba tutumları ve anne-baba ergen ilişkisi açısından değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Albukrek, İ. (2002). Anne baba ve çocuk tarafından algılanan babanın çocuğuna karşı tutumu ile çocuğun benlik kavramı arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 1031-1042.
- Andreou, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychosocial constructs in 8-12-year-old Greek school children. *Aggressive Behavior*, 26, 49-56.
- Ateş, A. D., Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2 (1), 31-37.
- Atik, G. (2006). The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students. Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banks, R. (1997). Bullying in schools. ERIC Document Reproduction Service. No. ED 407154.
- Batsche, G. M. & Kroff, H. M. (1994). Bullies and their victims: understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology*, 23, 165-174.
- Batum, P. (2007). Öğrenme bozukluklarında ebeveyn kabulü/reddi ile içselleştirme dışsallaştırma sorunlarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batum, P., Öktem, F. (2011). Öğrenme bozukluklarında, ebeveyn kabulü/reddi ile içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* : 18 (1), 5-19.
- Becerik-Özdiker, J. (2002), Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların anneleri ile ilişkilerini algılamaları ile annenin çocuğunu kabullenme ve reddetme davranışlarına ait algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Benitez, J. L. & Justicia, F. (2006). Bullying: Description and analysis of the phenomenon. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*. 4 (2). 151-170.

- Berger, K.S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten?. *Developmental Review* 27, 90–126.
- Bond, L., Carlin, J. B., Thomas, L. & Rubin, K. (2001). Does bullying cause emotional problems: a prospective of young teenagers. *British Medical Journal*, 323, 480-484.
- Borg, M. (1998). The emotional reactions of school bullies and their victims. *Educational Psychology*, 18, 433-444.
- Bridge, B. (2003). *Zorbalık: Bilinmeyen çeşitleri ve çözümleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Buttler, J. L. & Platt, A. L. (2008). Bullying: A family and school system treatment model. *The American Journal of Family Therapy*, 36, 18–29.
- Campo, T. A. & Rohner, R. P. (1992). Relationships between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment, and substance abuse among young adults. *Child Abuse & Neglect*, 16, 429-440.
- Cenkseven-Önder, F. & Kırdök, O. (2009). Önergelerin olumlu-olumsuz mükemmeliyetçilik düzeylerinin anne-çocuk ilişkisini algılamaları açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 263-274.
- Cenkseven, F. (2000). Kekeme ve kekeme olmayan çocukların anne-çocuk ilişkisini reddedici algılama düzeylerinin öz-kavramlarına etkisinin karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Champion, K., Vernberg, E. & Shipman, K. (2003). Nonbullying victims of bullies: Aggression, social skills and friendship characteristics. *Applied Developmental Psychology*, 24, 535-551.
- Coşkun Özyavru, N. (2008). İlköğretim ve lise öğrencilerinin ağabey ve ablalarıyla ilişkide algıladıkları kabul reddin anne-baba kabul reddi, psikolojik uyum, aile-içi çatışma ve eş kabul reddi ile ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Crick, N.R., & Bigbee, M.A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multi informant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337-347.
- Çetin, Ö. (2005). Suçlu ve normal ergenlerde algılanan anne-baba kabul ve reddi. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınkır, Ş. (2006). *Okullarda Zorbalık: Türleri, Etkileri ve Önleme Stratejileri*. 1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyumu- 28-31 Mart 2006-İstanbul: Bildiriler (s. 1-12)
- Çınkır, Ş. ve Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- Dautenhahn, K. & Woods, S. (2003). Possible connection between bullying behaviour, empathy and imitation. Online at uhra.herts.ac.uk
- Dölek, N. (2002). Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdem, T. (1990). The validity and reliability study of turkish form of parental acceptance rejection questionnaire. Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, S. & Toran, M. (2004). Alt sosyo-ekonomik düzey annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarının incelenmesi (Diyarbakır ili örneği). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27, 91-97.
- Erkman, F. (February, 2003). Turkish children's perception of parental warmth, corporal punishment and psychological adjustment [Bildiri]. SCCR 32nd Annual Meeting, Charleston South Carolina, USA.
- Erkman, F. (February, 2009). Relationship of Perceived Parental Acceptance and Perceived Father Involvement to Resilience [Bildiri]. 32nd Annual Meeting of Society for Cross-Cultural Research (SCCR), Charleston, South Carolina, USA.
- Eryavuz, A. (2006). Çocuklukta algılanan ebeveyn kabul veya reddinin yetişkinlik dönemi yakın ilişkileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eslea, M. & Rees, J. (2001). What age are children most likely to be bullied at school? *Agressive Behaviour*, 27(6), 419- 429.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M. & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research: Theory & Practice*, 20(1), 81-91.
- Flouri, E. & Buchanan, A. (2003). The role of father involvement and mother involvement in adolescents' psychological well-being. *British Journal of Social Work*, 33, 399-406.
- Gofin R., Palti H., Gordon L. (2002). Bullying in Jerusalem schools: Victims and perpetrators. *Public Health*, 116(3), 173-178.
- Gökler, R. (2007). İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Griffin, R. S. ve Gross A. M., (2004). Childhood bullying: current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9 (4),379-400.
- Gülay, H. (2011). Anne-babaların kabul red boyutlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri üzerindeki yordayıcı rolü. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 163-176.
- Gültekin Akduman, G. (2010). 7-14 Yaş Grubu Çocuklarda Akran İstismarı ve Kendi Çözüm Önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3 (2), 13-26.
- Gültekin, Z. (2003). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hazler, R. J., Hoover, J. H., & Oliver, R. (1992). What kids say about bullying. *The Executive Educator*, 14 (11), 20-22.
- Hoover, R. (2005). A Methodological Study of Family and Personality Variables Associated with Discrimination and Bullying. (Electronic Thesis or Dissertation). Retrieved from <https://etd.ohiolink.edu/>

- Hortaçsu, N. (1997). İnsan İlişkileri, Ankara: İmge Yayınları.
- Hussain, S., Munaf, S. (2012). Perceived father acceptance-rejection in childhood and psychological adjustment in adulthood. *International Journal of Business and Social Science* . 3 (1), 149-156.
- İlden Koçkar, Z.A. (2006). Ebeveyn kabul ve reddi, benlik saygısı ve psikolojik uyum: Öğrenme güçlüğü olan çocuklarla diyabetik çocukların karşılaştırılması. Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kapçı, E.G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı, benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kasatura, İ. (2002). Anne baba davranışlarının duygusal gelişimdeki rolü. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 1, 21-37.
- Kayahan, A. (2002). Annelerin bağlanma stilleri ve çocukların algıladıkları kabul ve reddin çocuk ruh sağlığı ile ilişkileri. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kepenekçi, Y. , Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*. 30, 193-204.
- Khaleque, A. & Rohner, R.P. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intra-cultural studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64 (1), 54-70.
- Kitahara, M. (1987). Perception of parental acceptance and rejection among Swedish university students. *Child Abuse & Neglect*, 11, 223-227.
- Ladd, G. W. ve Kochenderfer, B. J. (1998). Parenting behaviors and parent-child relationships: Correlates of peer victimization in kindergarten. *Developmental Psychology*, 34, 1450-58.
- Lila, M., Garcia, .F. & Gracia, F. (2007). Perceived paternal and maternal acceptance and children's outcomes in Colombia. *Social Behavior and Personality*, 35(1), 115-124.
- MA, X. (2001). Bullying and Being Bullied: to What Extent Are Bullies Also Victims? *American Educational Research Journal*, 38(2), 351-370.
- Mynard, H. & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26, 169-178.
- Mynard, H. & Joseph,S. (2000). Development of the Multidimensional peer victimization Scale. *Aggressive Behavior*. 26, 169-178.
- Nabuzoka, D., Ronning, J. A. & Handegard, H. B., (2009). Exposure to bullying, reactions and psychological adjustment of secondary school students. *Educational Psychology*, 29 (7), 849-866.
- Nansel, T., Overpeck, M., Pilla, R., Ruan, W., Simons-Morton, B. ve Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094-2100.

- Nation, M., Vieno, A., Perkins, D. D. & Santinello, M. (2008). Bullying in schools and adolescent sense of empowerment: An analyses of relationships with parents, friends and teachers. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 18 (2), 211-232.
- Oliver, R., Oaks, I. & Hoover, J.H. (1994). Family issues and interventions in bully and victim relationships. *Counselor*, 41, 199-202.
- Olweus, D. (1980). Familial and temperamental determinants of aggressive behavior in adolescent boys: A causal analysis. *Developmental Psychology*, 16, 644-660.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge: MA: Blackwell.
- Olweus, D. (2003). A Profile Of Bullying. *Educational Leadership*, 60 (6): 12-17.
- Önder, A. & Gülay, H. (2007). Ebeveyn kabul red teorisi ve bireyin gelişimi açısından önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (21). 20-28.
- Öngider, N. (2006). Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri. *Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Özsoy, S. & Özsoy, G. (2013). Eğitim Araştırmalarında Etki Büyüklüğü Raporlanması [Bildiri] 5th World Conference on Educational Sciences, Rome.
- Paley, B., Conger, R. D. & Harold, G. T. (2000). Parent' s affect adolescent cognitive representations and adolescent social development. *Journal of Marriage and Family*, 62, 761-776.
- Pekel-Uludağlı, N. & Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarıları ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 77-92.
- Pekel, N. (2004). Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Pettingill, S.M. & Rohner, R.P. (1985). Perceived parental acceptance rejection and parental control among korean adolescents. *Child Development* (56), 524-528.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010). Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara. *Education and Science*, 35 (156), 175-189.
- Pişkin, M. (Temmuz, 2003). Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı [Bildiri] VII.Ulusal PDR Kongresi, Malatya.
- Rohner, R. P. (2004). The "parental acceptance-rejection syndrome": Universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59, 830-840.
- Rohner, R. P. & Brothers, S. A. (1999). Perceived parental rejection, psychological maladjustment, and borderline personality disorder. *Journal of Emotional Abuse*, 1(4), 81-95.

- Rohner, R. P. & Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5(4), 382-405.
- Rohner, R. P. (1998). Father love and child development: History and current evidence. *Current Directions in Psychological Science*, 7, 157–161.
- Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, 36(1), 16-47.
- Rohner, R. P., Khaleque, A. & Cournoyer, D.E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, 33(3), 299–334.
- Rohner, R., P., & Khaleque, A. (2002). Parental acceptance-rejection and life span development: A universalist perspective. *Online Reading Psychology and Culture*. 6(1), 4.
- Rohner, R.P. (1986). *The warmth dimension: foundations of parental acceptance rejection theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Rohner, R.P. ve Khaleque, A. (2005). *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (4th ed.). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
- Salahur, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin geriye dönük olarak çocukluklarında algılamış oldukları ebeveyn kabul veya reddinin yetişkin bağlanma biçimleri ve depresif belirtiler ile ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıtaş, D. (2007). The effects of maternal acceptance-rejection on psychological distress of adolescents: The mediator roles of early maladaptive schemas. Yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıtaş, M. (2006). İlköğretim 7 ve 8. sınıf öğrencilerinde gözlenen zorba davranışların aile sorunlarına göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Satan, A. (2006). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Schwartz, D. (2000). Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 181-192.
- Schwartz, D., Dodge, K. A. & Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64, 1755-1772.
- Schwartz, D., McFadyen-Ketchum, S. A., Dodge, K. A., Pettit, G., & Bates, J. E., (1998). Peer group victimization as a predictor of children's behavior problems at home and in school. *Development and Psychopathology*, 10, 87–99.
- Smith, J., Twemlow, S. W., & Hoover, D. W. (1999). Bullies, victims, and bystanders: A method of in-school intervention and possible parental contributions. *Child Psychiatry and Human Development*, 30(1), 29-37.

- Smith, P. K., and Sharp, S. (Eds.). (1994). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge.
- Smith, P.K. (2004). Bullying: Recent developments. *Child and Adolescent Mental Health*, 9(3), 98-103.
- Sourander, A., Helstelä, L., Helenius, H., & Piha, J. (2000). Persistence of bullying from childhood to adolescence—a longitudinal 8-year follow-up study. *Child abuse & neglect*, 24(7), 873-881.
- Spriggs A. L., Iannotti R., Nansel T. R. & Haynie, D. L. (2007). Adolescent bullying involvement and perceived family, peer and school relations: Commonalities and differences across race/ethnicity. *The Journal of Adolescent Health*. 41(3), 283- 293.
- Taşğın, Ö. (2007). The types of bullying in turkish primary schools. *Georgian Electronic Scientific Journal: Education Science and Psychology*, 1(10), 12-18.
- Totan, Tarık. (2008).Ergenlerde zorbalığın anne-baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turgut, A. (2005). The relationship between bullying tendency, parental acceptance-rejection, and self-concept among seventh grade students. Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Varan, A. &Erkman, F. (Eylül, 2004). Sıcaklık boyutu: Ebeveyn kabul ve reddi kuramı, ölçüm araçları ve araştırma bulguları [Bildiri]. XIII. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Veneziano, R.A., & Rohner, R.P. (1998). Perceived paternal warmth, paternal involvement, and youths' psychological adjustment in a rural, biracial southern community. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 335-343.
- Viding, E., Simmonds, E., Petrides, K. V., & Frederickson, N. (2009). The contribution of callous unemotional traits and conduct problems to bullying in early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(4), 471-481.
- Yener, N. (2005). Çocukların algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin okul başarısı ve okul uyumu ile ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sosyal destek düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (9), 33-45.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi. I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, 28-31 Mart 2006, MEB.

EKLER DİZİNİ

EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler,

Sizlere verilen bu soru listesi arkadaşlarınızla ilişkileriniz hakkında bilgi edinmek amacıyla hazırlanmıştır. Her şıktaki cümleleri dikkatlice okuduktan sonra, her şık için bir seçeneği işaretleyin. İşaretleme yapmak için size uygun olan parantezin içine “X” işareti koymanız yeterlidir. Kağıtlara adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Bu bir sınav değildir ve cevapların doğru ya da yanlış olması gibi bir durum da söz konusu değildir. Bilgileriniz gizli kalacaktır ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Psikolojik Danışman
Necla ERGÜN

Sınıfınız: .....

Yaşınız: .....

Cinsiyetiniz: ( )Kız ( )Erkek

Mazeretsiz olarak sık devamsızlık yapar mısınız? ( )Evet ( ) Hayır

Okulu seviyor musunuz? ( )Evet ( ) Hayır

Sizin aileniz için uygun olanı işaretleyiniz.

- ( ) Ailemin ekonomik sıkıntısı yok.
( ) Ailemin ekonomik sıkıntısı var.

Sizin aileniz için uygun olanı işaretleyiniz.

- ( ) Annem ve babam bir arada.
( ) Annem ve babam ayrı.
( ) Annem vefat etti.
( ) Babam vefat etti.

Aile üyelerini birbirine şiddet uygularken gördünüz mü ?

- ( ) Evet ( )Hayır

Aile üyeleri tarafından size şiddet uygulanır mı?

- ( ) Evet ( )Hayır

EK 2. EBEVEYN KABUL-RED/ KONTROL ÖLÇEĞİ (ÇOCUK EKRÖ/K:BABA)

Bu sayfalar babaların bazen çocuklarına karşı nasıl davrandıklarını anlatan ifadeler içermektedir. Her ifadeyi dikkatle oku ve her cümleinin babanın sana karşı davranışlarına ne kadar uygun olup olmadığını düşün. Hızlı çalış, ilk aklına gelen düşünceye göre yanıtla ve bir sonraki ifadeye geç. Hiçbir ifade üstünde çok vakit harcama.

Her cümleinin yanında dört tane kutu var. Eğer ifade, babanın sana davranışı hakkında temelde uygun ise, kendi kendine sor; "Hemen hemen her zaman mı doğru?" yoksa "Bazen mi doğru?". Eğer babanın sana hemen hemen her zaman böyle davrandığını düşünüyorsan, "HEMEN HEMEN HER ZAMAN DOĞRU" kutusuna, bazen böyle davrandığını düşünüyorsan, "BAZEN DOĞRU" kutusuna X işareti koy.

Eğer cümle babanın sana karşı davranışını doğru olarak anlatmıyorsa, sana karşı davranışlarına temelde uymuyorsa, o zaman kendi kendine sor, "Nadiren mi doğru?" yoksa "Hemen hemen hiçbir zaman doğru değil mi?". Eğer baban sana nadiren böyle davranıyor ise, "NADİREN DOĞRU" kutusuna, eğer hiçbir zaman böyle davranmıyor ise "HEMEN HEMEN HİÇBİR ZAMAN" kutusuna X koy.

Unutma, doğru veya yanlış bir yanıt yoktur. Onun için mümkün olduğu kadar dürüst ve açık ol. Cevaplarını babandan beklediğin davranışlara göre değil, babanın sana gerçekte nasıl davrandığına göre ver.

Örnek: Eğer sen iyi davrandığında sana hemen hemen her zaman sarılıyor ise, o zaman ifadeyi aşağıdaki gibi işaretlemelisin.

	BABAM İÇİN DOĞRU		BABAM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
-Babam ben iyi olduğumda bana sarılır.	Hemen hemen	Bazen	Nadiren	Hemen
	Her zaman doğru	doğru	doğru	Hemen hiçbir zaman doğru değil
	☐	☐	☐	☐

© Ronald P. Rohner, 1989, 1997

Çeviri: M. Anjel, F. Erkman, 1993; A. Varan, 2000

Değiştirmeler: F. Erkman, 2002

EK 3. AKRAN ZORBALIĞINI BELİRLEME ÖLÇEĞİ

Sevgili Çocuklar,

Sizlere verdiğim bu soru listesi ile amacım, arkadaşlarınızla ilişkileriniz hakkında bazı bilgiler edinmektir. Her soru a ve b olmak üzere iki şıktan oluşmaktadır. Her şıktaki cümleleri dikkatlice okuduktan sonra, her şık için bir seçeneği işaretleyin. İşaretleme yapmak için size uygun olan parantezin içine X işareti koymanız yeterlidir. Nasıl işaretlemeniz gerektiği konusunda bir kuşkunuz olursa ya da anlayamadığınız cümleler olursa parmak kaldırın size yardımcı olacağım. Cümlelerin hepsini bitirmeye özen gösterin. Bu bir sınav değildir ve cevapların doğru ya da yanlış olması gibi bir durum da söz konusu değildir. Benim için önemli olan sizin gerçek düşüncelerinizi yansıtmasıdır. Sizden aldığım tüm bu bilgiler kesinlikle gizli kalacaktır ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Doldurulmuş haldeki cevap kâğıtlarınızın, okul idaresine, öğretmenlerinize ya da arkadaşlarınıza gösterilmesi söz konusu değildir. Kâğıt üzerine adınızı yazmanıza gerek yoktur. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

1) a. Beni çeşitli vurucu ve kırıcı aletlerle tehdit ederler.

Hiç bir zaman   Bir kere   Birden fazla
( )   ( )   ( )

2) a. Beni o kadar korkuturlar ki onlardan uzak dururum.

Hiç bir zaman   Bir kere   Birden fazla
( )   ( )   ( )

3) a. Bana çirkin saldırılarda bulunurlar.

Hiç bir zaman   Bir kere   Birden fazla
( )   ( )   ( )

b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?

Hiç bir zaman   Bir kere   Birden fazla
( )   ( )   ( )

b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?

Hiç bir zaman   Bir kere   Birden fazla
( )   ( )   ( )

b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?

Hiç bir zaman   Bir kere   Birden fazla
( )   ( )   ( )

EK 4. ORJİNALLİK RAPORU

Turnitin Doküman Görüntüleyici - Google Chrome

https://turnitin.com/dv?s=1&o=540393093&u=1036944301&lang=tr&

thesis tez - TESLİM TARİHİ19-Şub-2015 Roadmap 5 / 5

Originality GradeMark PeerMark

ERKEN ERGENLERDE OKUL, AİLE VE
NECLA ERGÜN TARAFINDAN

turnitin %10
BENZER 1 ÜZERİNDEN

ERKEN ERGENLERDE OKUL, AİLE VE DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE AKRAN ZORBALIĞININ İNCELENMESİ

THE INVESTIGATION OF PEER BULLYING AMONG EARLY ADOLESCENTS IN TERMS OF SCHOOL, FAMILY AND DEMOGRAPHIC VARIABLES

Necia ERGÜN

Hacettepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı İçin
Öngördüğü
Yüksek Lisans Tezi
olarak hazırlanmıştır.

2015

Tüm kaynaklar

1in8 Eşleşmesi

- **Fatih University' ne gönd...** %1
Öğrenci ödevleri- 4 ödevler
- Fatih University tarihinde 29... %1
- Fatih University tarihinde 10... %<1
- Fatih University tarihinde 22... %1
- Fatih University tarihinde 19... %<1
- **Middle East Technical Un...** %1
Öğrenci ödevleri- 6 ödevler
- **www.egitimbilimlerinstit...** %1
İnternet kaynağı - 2 url
- **Yeditepe University' ne g...** %1
Öğrenci ödevleri- 20 ödevler
- **AYAS, Tuncay. "Lise Öğr...** %1
Yayın
- **egitimvebilim.ted.org.tr** %1
İnternet kaynağı
- **denemetr.com** %1
İnternet kaynağı
- **library.neu.edu.tr** %1
İnternet kaynağı - 5 url

Kaynakları Çıkar